

Zachariasz S. Jabłoński

Recepcja nauki mariologicznej Soboru Watykańskiego II w polskich sanktuariach

Salvatoris Mater 16/1/4, 211-265

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W ramach jednego referatu nie sposób wyczerpująco omówić temat, bowiem nie pozwala na to rozległy obszar badań. Wymaga on dalszych wnikliwych refleksji nad zagadnieniem recepcji papieskich dokumentów o odnowie kultu maryjnego w kontekście nauczania Soboru Watykańskiego II, a także zaangażowania Episkopatu Polski odpowiedzialnego za duszpasterstwo maryjne. Z jednej strony uważano, że polska maryjność, która nie doświadczyła kryzysu, jaki miał miejsce w niektórych krajach, zwłaszcza Europy, wyrażająca się w pobożności ludowej, zachowuje dynamikę. Nie brakowało jednak również krytycznych ocen tej specyfiki religijności polskiej, zarzucających jej powierzchowną masowość.

Autorzy niektórych krytycznych wypowiedzi o polskiej religijności zmieniali swoją ocenę, m.in. profesorowie KUL o. Celestyn Napiórkowski, ks. Józef Kudasiewicz, ukazując potrzebę jej pogłębiania¹.

Podjęmowany temat należy uznać za otwarty, a równocześnie złożony. Wymaga studiów interdyscyplinarnych: pastoralno-teologicznych, psychologicznych, socjologicznych, a zwłaszcza badań ankietowych. Ze względu na bogactwo problematyki w zasadzie możemy jedynie śladowo zasygnalizować tu niektóre jej przejawy. Czasowo pragniemy objąć lata 1962-2005. W tym przedziale ważne miejsce zajmują wydarzenia związane z życiem Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce, a także sytuacja społeczno-polityczna.

Z racji złożoności problematyki i liczby ponad 500 sanktuariów maryjnych w Polsce, naszą uwagę skupimy na sanktuarium jasnogórskim, które – jak zobaczymy – w polskim modelu duszpasterskim pełniło funkcję ośrodka centralnego i wzorczego, zwłaszcza w ciągu 33 lat posługi Kościołowi przez Prymasa Tysiąclecia kard. Stefana Wyszyńskiego (1948-1981). Było to spowodowane głównie sytuacją społeczno-polityczną, ograniczeniem działalności Kościoła przy równoczesnym narzucaniu ideologii mark-

Zachariasz S. Jabłoński OSPPE

Recepcja nauki mariologicznej Soboru Watykańskiego II w polskich sanktuariach

SALVATORIS MATER
16(2014) nr 1-4, 211-265

¹ C. NAPIÓRKOWSKI, *O mariologicznym słowie Jana Pawła II*, „Summarium” 34(2005) 113-120; J. KUDASIEWICZ, *Biblijna droga pobożności maryjnej. Rozmawia Danuta Mastalska*, „Salvatoris Mater” 3(2001) nr 2, 239-277; TENŻE, *Biblijna droga pobożności maryjnej. Z ks. prof. Józefem Kudasiewiczem rozmawia Danuta Mastalska*, Kielce 2002, 251.

sistowskiej z różnym natężeniem, w zależności także od istniejącej sytuacji międzynarodowej².

Jeszcze przed Soborem prymas kard. Wyszyński wraz z Episkopatem Polski wskazywał na wiodącą rolę sanktuariów w duszpasterstwie polskim, w kontekście maryjności naszego społeczeństwa, a zwłaszcza doświadczenia skuteczności Maryi, także w jego życiu osobistym. Rozwijający się ruch pielgrzymkowy, po wyjściu z więzienia Prymasa Tysiąclecia w 1956 roku, w okresie tzw. odwilży, skoncentrowany na Jasnej Górze, potwierdzał taką intuicję pastoralną³.

Wyjątkowe przedsięwzięcie miała stanowić peregrynacja Wizerunku Matki Bożej Jasnogórskiej, poświęconego przez Piusa XII, rozpoczęta 3 maja 1957 r., w perspektywie przygotowania Kościoła w Polsce do obchodów Milenium Chrześcijaństwa w roku 1966.

Nie sposób wymienić całego kontekstu związanego z duszpasterstwem, którego inspiratorem programującym stała się Komisja Maryjna Episkopatu Polski, mająca służyć pomocą w realizacji programu Wielkiej Nowenny przed obchodami Tysiąclecia Chrztu Polski. Tematyka Jasnogórskich Ślubów Narodu w kolejnych latach wyznaczała niejako perspektywę posługi duszpasterskiej w Polsce.

1. Komisja Maryjna Episkopatu Polski i Polskie Towarzystwo Mariologiczne

Po uwolnieniu z więzienia kard. Wyszyńskiego Komisja Maryjna Episkopatu Polski przekształcona została w Komisję w związku z rocznicą trzechsetlecia ślubów królewskich (1955-1956)⁴.

Jej zadanie polegało na przygotowywaniu materiałów duszpasterskich na obchody milenijne. Wielka Nowenna połączona z Peregrynacją Kopii Cudownego Obrazu Jasnogórskiej Królowej Polski poświęcona była realizacji w każdym roku jednego z głównych przesłań roty Ślubowań Jasnogórskich, złożonych 26 sierpnia 1956 r. Poszczególne lata Wielkiej Nowenny zawierały tematy związane z życiem Kościoła i narodu. Prymas autoryzował działalność Komisji Maryjnej nie tylko poprzez udział w jej pracach,

² A. MICEWSKI, *Kardynał Wyszyński. Prymas i mąż stanu*, Paris 1982, 7 nn.

³ TAMŻE; Z.S. JABŁOŃSKI, *Sanktuaria maryjne w polskim modelu duszpasterstwa według kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „*Studia Claromontana*” 20(2002) 59-114.

⁴ Z.S. JABŁOŃSKI, *Inicjatywy maryjne kardynała Stefana Wyszyńskiego*, w: *Na polskiej drodze maryjnej. Materiały z sympozjum mariologiczno-maryjnego, Pasierbiec, 21-22 października 2006 roku*, red. A. GAŚSIOR, J. KRÓLIKOWSKI, Częstochowa-Pasierbiec 2007, 39.

lecz także jako inspirator akcji duszpasterskich. Formalnie nie przewodniczył sesjom tejże Komisji, których odbyło się 57 do jego śmierci⁵.

Przewodniczącym Komisji był oficjalnie biskup diecezji częstochowskiej (tylko w latach 1963-1966 bp Antoni Pawłowski⁶ z Włocławka i w latach 1984-89 abp Bolesław Pylak z Lublina): 1956-1963 bp Zdzisław Goliński⁷; 1967-1983 bp Stefan Bareła⁸; 1989-1996 abp Stanisław Nowak. Obok księży biskupów w jej skład wchodził: przewodniczący Komisji Duszpasterstwa Ogólnego bp Bolesław Kominek⁹, późniejszy kardynał z Wrocławia; generałowie Zakonu Św. Pawła I Pustelnika; przeorzy Jasnej Góry i pełniący przez cały czas istnienia funkcję sekretarza o. Paweł Kosiak – paulin jasnogórski¹⁰. Długoletnimi członkami byli: o. prof. Andrzej Krupa, franciszkanin (KUL)¹¹; o. dr Bernard Przybylski, dominikanin¹²; ks. dr Kazimierz Majdański, redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego” – późniejszy arcybiskup szczecińsko-kamieński¹³; ks. Tadeusz Etter, redaktor „Biblioteki Kaznodziejskiej” – późniejszy biskup pomocniczy w Poznaniu¹⁴. W pewnym okresie z Komisją współpracował Sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki¹⁵. Odnotowano, że bp Karol Wojtyła uczestniczył m.in. w sesji Komisji Maryjnej 14 kwietnia 1960 roku¹⁶. Ta nieformalna współ-

⁵ Protokoły i materiały związane z pracami Komisji Maryjnej Episkopatu Polski (dalej: KMPE) znajdują się w Archiwum Instytutu Prymasowskiego dzieł ks. Prymasa Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie ul. Dziekania 1. Poszyty: 1(1955-1969); 2(1970-1984) (dalej: AISN).

⁶ E. OZOROWSKI, *Pawłowski Antoni (1903-1968), biskup ordynariusz włocławski, profesor*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich (1918-1993)*, t. 6, red. L. GRZEBIEŃ, Warszawa 1983, 625-628 (dalej: SPTK).

⁷ J. KOWALSKI, F. STOPNIAK, *Goliński Zdzisław (1908-1963), docent Katol. Uniw. Lubelskiego, biskup częstochowski, teolog moralista*, w: SPTK, t. 5, red. L. GRZEBIEŃ, Warszawa 1983, 462-467.

⁸ S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan (1916-1984), biskup częstochowski, moralista*, w: SPTK, t. 8, red. J. MANDZIUK, Warszawa 1995, 35-42.

⁹ J. MANDZIUK, *Kominek Bolesław, arcybiskup-metropolita wrocławski, kardynał, moralista społeczny*, w: SPTK, t. 6, 113-123.

¹⁰ P. Kosiak na łamach Biblioteki Kaznodziejskiej, w latach 1958-1985, opublikował 902 teksty i szkice kazań, najczęściej przeznaczonych na sobotę Królowej Polski. Z.S. JABŁOŃSKI, *Maryjny wymiar kapłańskiego 50-lecia*, „Jasna Góra” 10(1992) nr 9, 30.

¹¹ Krupa Ludwik Andrzej (1910-1992), *bernardyn, profesor, mariolog*, w: SPTK, t. 8, 315-317.

¹² Z. MAZUR, *Przybylski Bernard Ludwik (1907-1979), mariolog, redaktor*, w: SPTK, t. 7, red. L. GRZEBIEŃ, Warszawa 1983, 730-735.

¹³ Majdański Kazimierz, w: G. POLAK, *Kto jest kim w Kościele. Ekumeniczne „who is who” chrześcijaństwa w Polsce*, Warszawa 1999, 221.

¹⁴ J. SZPET, *Etter Tadeusz (1911-1984), biskup pomocniczy poznański, redaktor, popularyzator teologii*, w: SPTK, t. 8, 156-157.

¹⁵ J.J. KOPEĆ, *Sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki. Charyzmatyk Kościoła posoborowego*, „Roczniki Teologiczne KUL” t. 45(1998) z. 8, 5-6.

¹⁶ *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, red. A. BONIECKI, Kraków 2000, 156.

praca znalazła m.in. wyraz w zachowanym tekście konferencji *Niektóre myśli o oddaniu się Matce Bożej*¹⁷. Świeckich reprezentowały najczęściej dwie członkinie Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu¹⁸.

Mimo intensywnego działania cenzury redaktorzy wspomnianych pism na łamach swoich periodyków starali się podejmować problematykę związaną z Wielką Nowenną. Zasadniczo prezentacja tematów musiała być z konieczności formułowana tak oględnie, by nie mogła w sposób czytelny ujawniać podejmowanych problemów. Dotyczyło to głównie kazań związanych z katolicką nauką społeczną¹⁹.

Do współpracy w przygotowaniu odpowiednich materiałów pastoralnych zapraszano kompetentnych duszpasterzy z diecezji i zakonów, celem opracowania pomocy kaznodziejskich, związanych z danym rokiem Nowenny²⁰.

Jedno z podstawowych zadań Komisji Maryjnej stanowiło przygotowanie projektów Listów Pasterskich Episkopatu Polski, związanych najczęściej z ponowieniem w parafiach Ślubów Jasnogórskich w pierwszą niedzielę po uroczystości Królowej Polski 3 maja, a po 1966 r. ponowieniem Aktu Oddania Maryi w Niewolę Miłości za Wolność Kościoła. Komisja przygotowywała również projekty listów pasterskich zawierających wyjaśnienia i aktualność: Jasnogórskich Ślubów Narodu, Milenijnego Aktu Oddania Maryi, Krucjaty Miłości, idei Pomocników Maryi Matki Kościoła, jak również informacje o treści i sensie tytułu Maryi Matki Kościoła, zatwierdzonego przez Pawła VI.

Prymas Polski w czasie obrad Komisji Maryjnej Episkopatu Polski, przypominając, że Akt Oddania Maryi i Społeczna Krucjata Miłości mają służyć kształtowaniu heroicznych postaw na wzór Maryi, podkreślał, że najpierw jednak powinny być przygotowane elity wierzących do ich praktykowania²¹.

Komisja Maryjna Episkopatu nie ograniczała swoich inspiracji do duszpasterstwa w Polsce. Przygotowywała również memoriały składane

¹⁷ J. KRÓLIKOWSKI, *Nieznana konferencja biskupa Karola Wojtyły o oddaniu i zawierzeniu Maryi*, „Salvatoris Mater” 13(2011) nr 3-4, 287-297.

¹⁸ Instytut Ślubów Narodu reprezentowały: M. Okońska, J. Jełowicka, M. Płodzień. KMEP, Protokół z dnia 30 XII 1960 r., Poszyt 1(1955-1969) 1.

¹⁹ Ojciec Paweł Kosiak na łamach Biblioteki Kaznodziejskiej w latach 1958-1985 ogłosił 902 kazania poświęcone tematowi programowanemu przez KMEP Z.S. JABŁOŃSKI, *Maryjny wymiar kapłańskiego 50-lecia. Jubileusz o. Pawła Kosiaka*, „Jasna Góra” 10(1992) nr 9, 30.

²⁰ Kazania na VI rok Wielkiej Nowenny opracowało środowisko krakowskie – bp Julian Groblicki i ks. dr Tadeusz Ryłko a czytanki majowe i październikowe – ojcowie dominikanie. KMEP, Protokół z dnia 11 XI 1961, 2.

²¹ S. WYSZYŃSKI, *Słowo Prymasa Polski na Komisji Maryjnej Episkopatu Polski* (Warszawa 3 VI 1969 r.), w: *Kazania, Przemówienia*, [brmw], t. 20, 1, AISN, t. 31, 387 nn.

przez Prymasa Polski w 1964 i 1969 r. w imieniu Episkopatu Polski Pawłowi VI z prośbą o dokonanie oficjalnego oddania świata Maryi.

Jednym z problemów podejmowanych przez Prymasa podczas obrad Komisji Maryjnej było nawoływanie do poszukiwania sposobów zainteresowania młodzieży tematyką Wielkiej Nowenny, stąd też Komisja podjęła współpracę z Komisją Duszpastersko-Katechetyczną²². Ksiądz Prymas nie lekceważył krytycznych uwag dotyczących programu przygotowania społeczeństwa polskiego do obchodów Milenium przez przedstawicieli inteligencji. Często rzecznikiem tych środowisk był abp Bolesław Kominek. Prymas starał się cierpliwie odpowiadać na zarzuty o przeakcentowaniu maryjności w duszpasterstwie Kościoła w Polsce. Najbardziej boleśnie odczuwał publikowanie w Rzymie, podczas obrad Soboru Watykańskiego II, oskarżeń pod adresem maryjnego duszpasterstwa²³.

W roku 1971 kolejny raz powrócił do przemilczania w prasie maryjnego duszpasterstwa w Polsce, ewentualnie krytyki, m.in. w „Słowie Powszechnym”²⁴, odwołując się do książki Josefa Ratzingera *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*²⁵, który podjął problematykę kultu maryjnego po Soborze Watykańskim II.

Kolejną okazję do podjęcia na sesji Komisji Maryjnej Episkopatu Polski tematu pogłębienia kultu maryjnego w Polsce stanowiło wydanie przez Pawła VI adhortacji *Marialis cultus* (2 II 1974). Prymas Polski uwypuklił zgodność inicjatyw maryjnych z nauką Soboru, a równocześnie postulował niejednokrotnie wydanie tego dokumentu i zorganizowanie sympozjum naukowo-pastoralnego dla duszpasterzy²⁶. Do problematyki związanej z upowszechnieniem treści tej adhortacji na forum Komisji Maryjnej powracał niejednokrotnie.

W 1975 roku obrady tego gremium skoncentrowały się na opracowaniu programu przygotowania do 600-lecia Jasnej Góry. Tematyka pastoralna poszczególnych lat 1976-1981 miała stanowić okazję do pogłębienia dotychczasowych inicjatyw maryjnych i ich aktualizacji.

Chciałbym poruszyć sprawę Jasnogórskich Ślubów Narodu. Pamiętajmy, że do nich doprowadziliśmy, że jest to zobowiązanie trwale, to program, który nie może się dezaktualizować, pomimo że już liczy sobie sporo lat. Ten program nadal żyje, dlatego przed Komisją Maryjną leży tro-

²² KMER, Protokół z dnia 14 XI 1960 r., Poszyt 1(1955-1969) 2.

²³ Artykuły zamieszczano w prasie i teksty opracowań wręczano Ojcom Soboru w różnych językach. P. RAINA, *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski*, t. 3, Londyn 1988, 418-452.

²⁴ KMER, Protokół z dnia 16 VI 1971 r., Poszyt 2(1970-1984) 1 nn.

²⁵ Wydawnictwo Znak, Kraków 1970, 220-229.

²⁶ KMER, Protokół z dnia 13 V 1974 r., Poszyt 2(1970-1984) 1 nn.

ska o upowszechnienie ślubów na nowo, wydrukowanie i rozpowszechnienie ich zwłaszcza na Jasnej Górze, by nie stały się one archiwalnym dokumentem.

[...] *O ile śluby Narodu mają wymiar bardziej szeroki, społeczny, o ile święte niewolnictwo prowadzi nas w głąb, o tyle w teren prowadzi nas Społeczna Krucjata Miłości*²⁷.

Wiele uwagi poświęcano także maryjnej formacji alumnów seminariów. W Wyższych Seminariach Duchownych przeprowadzona została ankieta – „Mariologia w WSD”. Na podstawie uzyskanych wyników o. Przybylski uznał za wskazane przesłanie do seminariów specjalnej instrukcji o nauczaniu mariologii. W 1978 roku, po wyborze na Stolicę Piotrową kard. K. Wojtyły, powrócono do sprawy formacji maryjnej alumnów Wyższych Seminariów Duchownych w Polsce. Biskup Bolesław Pylak, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, uznał ją za niewystarczającą. Stan ten tłumaczono brakiem odpowiednich publikacji maryjnych, a zwłaszcza periodyku poświęconego kultowi maryjnemu i refleksji pastoralnej z nim związanej, co było spowodowane decyzjami cenzury²⁸.

Z Komisją Maryjną Episkopatu Polski współpracowało powołane przez Prymasa w roku 1958 Jasnogórskie Studium Mariologiczne, którym kierował o. dr Bernard Przybylski wraz z prof. bp. Antonim Pawłowskim, o. prof. Andrzejem Krupą i ks. dr Zbigniewem Kraszewskim, późniejszym biskupem pomocniczym archidiecezji warszawskiej²⁹.

Działalność pastoralna Prymasa Polski, naznaczona swoistym centralizmem, nie została utrwalona w całej pełni w strukturach duszpasterskich Kościoła w Polsce. Przypomnijmy jednak, że Jan Paweł II wzywał Episkopat Polski do kontynuowania maryjnego dziedzictwa Prymasa Tysiąclecia i jego pomnażania. Wprawdzie istniejąca Komisja Duszpasterstwa Episkopatu Polski przygotowuje nadal ogólnopolskie programy duszpasterskie, jednak te opracowania traktuje raczej jako propozycje i nie łączy z nimi postulatów *ad amussim* wszystkich zawartych w nich wskazań. Z tą Komisją współpracowała Komisja Maryjna Episkopatu do reorganizacji struktur Konferencji Episkopatu Polski w 1996 roku³⁰.

Ogólnopolskie programy po wyborze Jana Pawła II naznaczone pozostały dążeniem do realizacji jego wskazań duszpasterskich odnoszących się do Kościoła powszechnego, do czego nawoływał kard. S. Wy-

²⁷ TAMŻE.

²⁸ KMEP, Protokół z dnia 8 XI 1978 r., Poszyt 2(1970-1984) 3.

²⁹ W 1963 roku Jasnogórskie Studium Mariologiczne przygotowywało wydanie Encyklopedii Mariologicznej, KMEP, Protokół 3 I 1963, 1.

³⁰ T. SIUDY, *Komisja Maryjna Episkopatu Polski w służbie polskiej drogi maryjnej*, w: *Na polskiej drodze maryjnej...*, 27-36.

szyński. Częściowo obowiązki koordynowania pieszego ruchu pątniczego na Jasną Górę przejęła Rada ds. Turystyki, Migracji i Pielgrzymek³¹. Istniejące zapotrzebowanie na koordynowanie i wymianę doświadczeń kustoszów sanktuariów podjął w 1996 roku Zespół ds. Sanktuariów przy Konferencji Episkopatu Polski³².

W perspektywie ukazywania recepcji mariologii Soboru Watykańskiego II należy odnotować powstanie Polskiego Towarzystwa Mariologicznego z siedzibą w Częstochowie. Ostatecznie zostało ono powołane uchwałą 298 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski obradującej w dniach 10-11 marca 1999 r. w Warszawie. Pierwszym przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Mariologicznego został ks. dr Teofil Siudy. Do Towarzystwa należą wykładowcy mariologii, wydawcy czasopism mariologicznych, odpowiedzialni za ruchy i stowarzyszenia maryjne, kustosze sanktuariów maryjnych³³.

Polskie Towarzystwo Mariologiczne zorganizowało dotychczas piętnaście ogólnopolskich sympozjów mariologicznych, m.in.: w Częstochowie – 6-8 września 1999 r. na temat: „Trójca Święta a Maryja”; w Niepokalanowie – 27-28 października 2000 r. „Mariologia na przełomie wieków” i w Licheniu – 26-27 października 2001 r. „Przez Jezusa do Maryi”. Członkowie Towarzystwa uczestniczyli również w pracach Międzynarodowych Kongresów w Rzymie i Lourdes³⁴.

Refleksję naukową podejmowano nad kolejnymi dokumentami nuczania papieskiego, rocznic obchodzonych przez sanktuaria, ewentualnie w kontekście tematów odpowiadających pastoralnym wezwaniom, hasłom podejmowanym przez Kościół w Polsce.

Potwierdzeniem i uznaniem prac podejmowanych w Polsce na polu mariologicznym i maryjnym stały się dwa międzynarodowe kongresy Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej: XII Międzynarodowy Kongres Mariologiczny i XIX Międzynarodowy Kongres Maryjny, które odbyły się w Częstochowie w dniach 18-26 sierpnia 1996 r. Kongresy te stały się też bezpośrednią inspiracją do podjęcia prac zmierzających do powo-

³¹ Radzie przewodniczył abp E. Piszcz, aktualnie bp Edward Janiak. Z.S. JABŁOŃSKI, *Pielgrzymka się niesie*, w: TENZE, *Pielgrzymowanie na Jasną Górę w czasie i przestrzeni*, Częstochowa 2000, 488-492.

³² Abp Stanisław Nowak przewodniczył zespołowi biskupów wyznaczonych przez Konferencję: E. BIAŁOGŁOWSKI, J. KOPIEC, E. OZOROWSKI, S. NOWAK, *Działalność Zespołu do spraw sanktuariów przy Konferencji Episkopatu Polski*, „Salvatoris Mater” 1(1999) nr 3, 364-365.

³³ Polskie Towarzystwo Mariologiczne, <http://ptm.rel.pl> [26.05.2012].

³⁴ *Wokół objawień maryjnych. Polskie pokłosie XXII Międzynarodowego Kongresu Mariologiczno-Maryjnego w Lourdes (4-8 IX 2008)*, red. T. SIUDY, G. BARTOSIK, Częstochowa 2009.

łania Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, na wzór istniejących już w wielu krajach Europy i Ameryki Towarzystw Mariologicznych³⁵.

2. Formacja kustoszy sanktuariów

Dowartościowując znaczenie sanktuariów w posłudze duszpasterskiej Kościoła w Polsce, Prymas Tysiąclecia pragnął ożywić i pobudzić do większej aktywności wszystkie miejsca kultu maryjnego, nawet te zapomniane, w których on zaniknął. Dążył do zaangażowania się sanktuariów w realizację programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce. Stąd też zdecydował się gromadzić kustoszów sanktuariów na Jasnej Górze. Ich spotkania miały charakter formacyjny.

Kardynał S. Wyszyński postulował, żeby sanktuaria stały się miejscami ewangelizacji prowadzonej w wielu formach przy użyciu środków różnorodnej komunikacji międzyludzkiej, która prowadziłaby do pogłębienia wiary, niezbędnej do kształtowania życia w duchu moralności chrześcijańskiej.

W wyniku sugestii Komisji Maryjnej Episkopatu Polski, celem realizacji programu duszpasterskiego o wyraźnym wymiarze maryjnym, w diecezjach powołano także odpowiedzialnych referentów. W spotkaniu pastoralnym w maju 1962 r. uczestniczyło na Jasnej Górze 27 diecezjalnych referentów duszpasterstwa oraz 280 kustoszy sanktuariów. Debatowano nad zadaniami duszpasterzy sanktuariów i usprawnieniem ich współpracy z Referatami Duszpasterstwa przy Kuriach Biskupich³⁶. Wspólny program kolejnych lat wyznaczała rota Ślubów Jasnogórskich.

Prymas Wyszyński, mając świadomość roli zakonów w życiu Kościoła w Polsce, zwłaszcza odpowiedzialności za funkcjonowanie sanktuariów maryjnych, w większości należących do zgromadzeń zakonnych, przewodniczył także ogólnopolskim konferencjom przełożonych wyższych zakonów męskich na Jasnej Górze. Komisja Maryjna wystosowała pismo do wyższych przełożonych zakonów z wytycznymi dla prac duszpasterskich związanych z Wielką Nowenną. W latach 60. wobec zagrożenia zlikwidowania zakonów przez władze państwowe powołano również referentki maryjne w zakonach żeńskich³⁷. W wielu zgromadzeniach maryjnych ta praktyka jest kontynuowana i referentki spotykają się na Jasnej Górze.

³⁵ K.M., *XII Międzynarodowy Kongres Mariologiczny i XIX Międzynarodowy Kongres Maryjny*, „Jasna Góra” 14(1996) nr 10, 16-18.

³⁶ KMEP, Protokół z dnia 12 VI 1962 r., 2.

³⁷ Ksiądz prymas w 1976 roku podczas spotkania z księżmi misjonarzami i rekolekcjonistami rekrutującymi się z różnych rodzin zakonnych przypomniał, że Polska jest unikatem na terenie bloku komunistycznego, gdzie m.in. zachowano życie zakonne. Bóg

Przygotowaniu duchowemu zakonów do aktywnego udziału w posłudze ewangelizacyjnej miała służyć zainaugurowana (1963 r.) peregrynacja Kopii Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej w domach zakonnych³⁸. Siostry zakonów klauzurowych miały wypraszać moce Boże dla Kościoła w Polsce przygotowującego się do obchodów Tysiąclecia Chrześcijaństwa. Zaangażowane w posługę katechetyczną podejmowały niewątpliwie tematykę związaną z programem maryjnym Episkopatu Polski, zwłaszcza w kolejnych diecezjach przygotowujących się do peregrynacji Matki Bożej Jasnogórskiej. W zakonach męskich peregrynację podjęto w 1963 r. w perspektywie przygotowania do Milenium Chrześcijaństwa w Polsce³⁹.

Prymas niejednokrotnie, szczególnie w okresie poprzedzającym obchody Milenium, posługiwał kapłanom jako rekolekcyjnik.

Podczas studium rekolekcyjno-maryjnego 11-15 VI 1964 r. dla kustoszów i referentów sanktuariów maryjnych, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych, Prymas podjął problematykę oddania Maryi w niewolę miłości, ukazując jego wymiar teologiczny w przekonaniu, że te ośrodki będą przygotowywać wiernych do świadomego podjęcia tej formy pobożności, która miała znaleźć swój szczytowy wyraz w Akcie Oddania Maryi podczas milenijnych obchodów 1000-lecia Chrztu Polski 3 maja 1966 roku⁴⁰. *Zasadnicza pomoc sanktuariów to przeprowadzenie oddania się Matce Bożej. Wszak wszystko w Polsce oddaliśmy w Jej dłonie. Idzie teraz o to, aby jak największej ludzi włączyło się świadomie w ten promienny nurt oddania wszystkiego w Polsce w dłonie Maryi. W czasie pielgrzymek mówcie ludziom o oddaniu [...], przygotujcie ich do tego i sprawcie, aby wszyscy, którzy przybywają do waszego sanktuarium opuszczali je należąc całkowicie do Matki Chrystusa jako Jej bezwzględna i dobrowolna własność*⁴¹.

Po zakończeniu obchodów Milenium Chrześcijaństwa w dalszym ciągu Prymas Wyszyński wiele uwagi poświęcał kształtowaniu duszpasterstwa w sanktuariach.

pozwolił, że nie poniosło większych szkód i strat, a poprzez odnowę soborową przeszło możliwie spokojnie i korzystnie. S. WYSZYŃSKI, *Człowiek w planach Bożych*, w: TENŻE, *Kazania...*, t. 53, 1.

³⁸ J. WALIGÓRA, *List o peregrynacji obrazu w domach zakonnych* (17 października 2013), http://sercanie.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2456&Itemid=2022 [17.02.2014]

³⁹ S. WYSZYŃSKI, *Pierwsze Pani Nawiedzającej Zakony. Przekazanie Obrazu Nawiedzenia Zakonów – siostrzom klauzurowym (Jasna Góra, 10 V 1962 r.)*, w: TENŻE, *Kazania...*, t. 8, 1 nn.

⁴⁰ Z.S. JABŁOŃSKI, *Kalendarium...*, 85-86.

⁴¹ S. WYSZYŃSKI, *Przemówienie do przedstawicieli sanktuariów maryjnych, Jasna Góra, 11 czerwca 1964 roku*, w: TENŻE, *Kazania...*, t. 26, 3; Z.S. JABŁOŃSKI, *Kalendarium...*, 35.

W 1968 roku wygłosił na Jasnej Górze do duszpasterzy sanktuariów maryjnych referat: „Pomoc sanktuariów maryjnych w duszpasterskim programie Episkopatu”. Przypominając dzieje powstania ósmego rozdziału Konstytucji dogmatycznej o Kościele wezwał do kierowania się zawartą w nim mariologią w duszpasterstwie. Nie omieszczał przywołać wkładu Episkopatu Polski w zmaganie o ogłoszenie Maryi Matką Kościoła, i przypominał zastrzeżenia, jakie w tym względzie wnosili niektórzy teologowie zachodni na łamach „Nouvelle Revue Théologique”⁴². Mając na uwadze propagowanie troski o poprawność kultu maryjnego, podejmowane na łamach „Słowa Powszechnego” i „Tygodnika Powszechnego”, wykazywał walory polskiej pobożności maryjnej, a równocześnie przypominał o misterium miejsca, jakie stanowi każde sanktuarium. Wskazywał na konsekwencje płynące z faktu, że powinno być ono nie tylko miejscem sprawowania sakramentów świętych, ale ukierunkowywać pielgrzymów na pogłębienie życia duchowego w perspektywie odpowiedzialności za świadome kształtowanie wiernych angażujących się w apostołstwo. Nawoływał przy okazji do odpowiedzialności kustoszy za rozwijanie duszpasterstwa w sanktuariach zgodnie z właściwym im charyzmatem⁴³.

Swoiste *novum* wówczas stanowiło wezwanie do zaangażowania świeckich w posługę pastoralną w sanktuariach. To odczytanie misterium miejsca w jego teologii znalazło dopełnienie w nauczaniu Jana Pawła II⁴⁴.

Zgromadzonym w Kalwarii Zebrzydowskiej kustoszom sanktuariów, przede wszystkim maryjnych, 29 IV 1969 r. kard. Karol Wojtyła wskazał, że w tym sanktuarium od wieków realizowana jest soborowa nauka o Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, co znajduje wyraz w dopełniających się przesłaniach rozbudowanych tajemnic Drogi krzyżowej i Drózkach Najświętszej Maryi Panny. Nie omieszczał podkreślić, że w dużym stopniu przekazicielami tej tradycji pozostają świeccy: *w pewnym sensie tutaj już od kilku stuleci napisano ósmy rozdział Konstytucji Dogmatycznej o Kościele, że ten ósmy rozdział na swój sposób napisała tutaj tradycja chrześcijańska naszego ludu, jego pobożność. To przeżycie tajemnic Matki Bożej w obrębie tajemnic Chrystusa, przeżycie tajemnicy Chrystusa w ob-*

⁴² Por. J. GALOT, *Mère de l'Église*, „Nouvelle Revue Théologique” 86(1964) nr 11, 1163-1185.

⁴³ S. WYSZYŃSKI, *Pomoc sanktuariów maryjnych w duszpasterskim programie Episkopatu Polski*, mps. AISN.

⁴⁴ S. WYSZYŃSKI, *Pomoc sanktuariów w duszpasterskim programie Episkopatu. Do duszpasterzy sanktuariów maryjnych, Jasna Góra, 20 V 1968*, AJG, mps.; *List Ojca Świętego Jana Pawła II o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia* (Watykan, 29 czerwca 1999).

*rębie tajemnicy Maryi, jest specyfiką sanktuarium Kalwarii Zebrzydowskiej [...]. To, co w konstytucji Lumen gentium w ósmym rozdziale jest prawdą wyrażoną językiem teologicznym, językiem soborowym, to tutaj jest po-
głędem i doświadczeniem*⁴⁵.

W pewnym znaczeniu to przeżywanie tajemnic Chrystusa w obrębie tajemnicy Maryi dokonywało się w Polsce w 60 sanktuariach kalwaryjsko-maryjnych, a także w pozostałych. Nadto należy zauważyć, że jednym z nabożeństw praktykowanych przez pielgrzymów w sanktuariach maryjnych jest celebrowanie Drogi krzyżowej.

Prymas Stefan Wyszyński w 1971 roku uważał za niezbędne wezwać kustoszów sanktuariów do większego zaangażowania w propagowanie dzieła Pomocników Maryi Matki Kościoła i formowania wiernych do świadomego zaangażowania w ewangelizację, przede wszystkim dawania świadectwa przez życie chrześcijańskie⁴⁶.

Poparcie Prymasa udzielane sanktuariom uwarunkowane było również sytuacją zniewalania społeczeństwa, powszechną niemal inwigilacją w życie osobiste i rodzinne obywateli. Niektórzy z nich, żeby uniknąć represji, z pozbawieniem pracy włącznie, udawali się do sanktuariów, które sprzyjały anonimowości, żeby uczestniczyć w Eucharystii i przyjmowali tam inne sakramenty święte. Taką zastępczą rolę wobec parafii pełniły wówczas ośrodki kultu maryjnego. Przekonanie o możliwościach skutecznego oddziaływania sanktuariów prowadziło Prymasa Polski do przedłożenia konkretnych propozycji pastoralnych dotyczących posługi wobec pielgrzymów. Sformułował je już w Komańczy wobec Jasnej Góry. Powrócił do nich i znacznie rozszerzył w 1971 r. po opublikowaniu przez Pawła VI *Listu do rektorów sanktuariów maryjnych* (1 V 1971)⁴⁷. [...] *ważnym zadaniem jest przygotowanie do takiego oddziaływania, by młodzież czy też inni pielgrzymi, wracający z sanktuariów, wynieśli jakiś program na dalsze swoje życie. W tym kierunku w sanktuariach niewiele się robi. Tymczasem nie wystarczy zadziałać doraźnie na pielgrzymów przybywających do sanktuarium. [...] Pielgrzym wracający z sanktuarium, powinien się czuć zobowiązany do dawania świadectwa, do szerzenia kultu i pomnażania czci Matki Najświętszej i rozpowszechniania jej w swoim środowisku*⁴⁸.

⁴⁵ K. WOJTYŁA, *Sanktuarium Maryjne a nauka Soboru Watykańskiego II na przykładzie sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej* (kazanie do duszpasterzy sanktuariów maryjnych), <http://www.kalwaria.eu/sanktuarium-kalwaryjskie-a-sobor.html> [26.08.2012]

⁴⁶ Z.S. JABŁOŃSKI, *Kalendarium...*, 165.

⁴⁷ Pismo Okólne Episkopatu Polski (1971) nr 23, 19-22.

⁴⁸ *Duszpasterstwo pielgrzymów w sanktuariach maryjnych* (Warszawa, 16.06.1971), w: S. WYSZYŃSKI, *Zadania i prace Komisji Maryjnej Episkopatu Polski*, Wybór i opracowanie Instytut Prymasowski Ślubów Narodu, Jasna Góra 1982, 28 mps.

Za niewystarczające uważał zaangażowanie sanktuariów maryjnych w realizację programu duszpasterskiego Episkopatu Polski. Podkreślał także konieczność odpowiedniego przygotowania do zadań ewangelizacyjnych przewodników w sanktuariach ich funkcji mistagogicznej: *Przewodnicy często poprzestają na wiadomościach historycznych, nie wiążą z nimi pewnych prawd wiary i nie podpowiadają zobowiązujących na życie wniosków. [...] Przy oprowadzaniu grup młodzieżowych, czy innych stanów, powinno się mieć na uwadze fakt, aby każdy szczegół architektoniczny czy malarski pobudzał i pogrębiał cześć do Matki Najświętszej*⁴⁹.

Dopełnienie ewangelizacyjnej roli sanktuariów powinien stanowić wystrój świętego miejsca wzbogacany estetycznymi planszami z odpowiednimi hasłami. *Wykorzystanie formy wizualnej ma duże znaczenie i trzeba to mieć na uwadze w pracy sanktuarium*⁵⁰.

3. Peregrynacje i koronacje wizerunków maryjnych

Nawiedzenie diecezji i parafii przez Kopię Jasnogórskiego Obrazu Bogarodzicy (1957-1980; 1985-), a zwłaszcza rozpoczęcie i zakończenie peregrynacji w poszczególnych diecezjach (zwykle w sanktuariach) zgromadziło rzesze wiernych. Parafie podejmujące Wizerunek Peregrynujący stawały się w pewnym znaczeniu okolicznościowymi sanktuariami. Diecezjalne rozpoczęcie peregrynacji 27 razy wzbogacał swoimi przemówieniami Prymas Tysiąclecia, a później prymas kard. Józef Glemp i niekiedy nuncjusz apostolski w Polsce abp Józef Kowalczyk. Także kard. Wojtyła uczestniczył w celebracjach peregrynacyjnych, nawet w parafiach innych diecezji (m.in. na terenie diecezji kieleckiej posługiwał w 12 parafiach)⁵¹.

Z czasem pogrębiało się teologiczne rozumienie Nawiedzenia w kontekście nauczania Soboru Watykańskiego II i kolejnych papieży o Najświętszej Maryi Pannie, co stwarzało szansę pełniejszej ewangelizacji. Korzystano także z pozytywnych wcześniejszych doświadczeń duszpasterskich w tym zakresie. Niektóre diecezje organizowały sympozja we współpracy m.in. z Katedrą Mariologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁵².

⁴⁹ TAMŻE, 29.

⁵⁰ *Pamiętam uroczystość w Biechowie, diecezja gnieźnieńska, gdzie obecnie pracują paulini. Było to wiele lat temu, pamiętam, gdy przyjechałem, jakbym książkę czytał – wszędzie mnóstwo transparentów, niewielkich, estetycznych, pięknie dopracowanych, pełnych treści. Było to w 1950 roku.* TAMŻE, 29.

⁵¹ Z.S. JABŁOŃSKI, *Inicjatywy maryjne kardynała Stefana Wyszyńskiego...*, 67-76.

⁵² Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, „*Marialis cultus*” 30 lat później, w: *Recepcja „Marialis cultus” w Polsce. Materiały z ogólnopolskiego Sympozjum Mariologicznego. Licheń 12-13 marca 2004 roku*, red. J. KUMALA, Licheń 2004, 40 nn.; *Peregrynacja Wize-*

Nawiedzenie, szczególnie gdy Wizerunek Jasnogórskiej Kopii został uwieczniony na Jasnej Górze (1966-1972), stanowiło okazję do pogłębienia maryjności wiernych. Obecność Matki Bożej przeżywano bardzo osobiście. Tworzyła się, jak gdyby spontanicznie przez przeżycia wiernych, teologia obecności Maryi w życiu Kościoła⁵³.

W materiałach duszpasterskich, przygotowywanych w wielu diecezjach, znajdowała coraz więcej miejsca pogłębianą przez Jana Pawła II refleksja teologiczna nad nauczaniem Soboru Watykańskiego II o Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, m.in. w materiałach diecezji tarnowskiej (2000 r.), gdzie, w świetle nauczania Jana Pawła II, starano się kształtować maryjność w myśl zasady „przez Maryję do Jezusa w Kościele”⁵⁴.

W ciągu prawie dwudziestu siedmiu lat pontyfikatu Jan Paweł II określał i pogłębiał w znacznym stopniu mariologię Soboru Watykańskiego II, także w dokumentach i wypowiedziach związanych z Jasną Górą⁵⁵.

Wkładem dla recepcji mariologii Soboru Watykańskiego II stały się listy Papieża kierowane do poszczególnych diecezji z racji Nawiedzenia. Ojciec Święty zwracał w nich uwagę na aktualne problemy, którymi żyją Kościoły lokalne. W wielu listach czy telegramach podkreślał, że możliwości rozwiązania trudnych spraw zależą od osobistej więzi wiernych z Chrystusem. Maryja pomaga odnaleźć drogę wiodącą do Chrystusa: *Równocześnie proszę Matkę Chrystusa i Matkę naszą, aby, przez swoje Macierzyństwo, była dla moich braci i siostr natchmieniem w pracy nad sobą, w wewnętrznej przemianie ducha, w wytrwałym budowaniu własnego człowieczeństwa na fundamencie Wiary, Nadziei i Miłości, w praktykowaniu trzeźwości i przetrwaniu wszelkiego zła dobrem; aby pomagała każdemu odnaleźć drogę wiodącą do Chrystusa, Odkupiciela człowieka, i do prawdziwej jedności w Wierze*⁵⁶.

Maryjność polska, jakkolwiek naznaczona odniesieniami narodowymi, pozostawała otwarta, co znalazło wyraz w peregrynacjach figur po

runku Matki Bożej Jasnogórskiej w duchowym krajobrazie Polski ku przyszości (1957-2007). Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne Jasna Góra 4-5 maja 2007 r., red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2007.

⁵³ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Polska teologia ikony? Problem obecności Maryi wśród nas w świetle doświadczeń peregrynacyjnych*, w: *Przewodniczka. Kult Matki Boskiej w Polsce. Od Lumen gentium do Redemptoris Mater 1964-1987. Akta VI Ogólnopolskiego Kongresu Mariologicznego i Maryjnego, Częstochowa – Jasna Góra 20-23 IX 1990*, red. J. BOGACKA, Jasna Góra- Częstochowa 1994, 95 nn.; A. NAPIÓRKOWSKI, *Peregrynacja Wizerunku Maryi współtworzeniem „Communio Ecclesiae”*, w: *Peregrynacja Wizerunku...*, 143-157.

⁵⁴ J. NOWAK, *Matka naszego Pana przyszła do nas...*, „Currenda. Pismo urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 150(2000) nr 2, 148-256.

⁵⁵ *Jasnogórska Bogurodzica...*, t. 1-3.

⁵⁶ JAN PAWEŁ II, *Telegram z okazji drugiego nawiedzenia diecezji [legnickiej] przez Matkę Bożą w kopii Jasnogórskiego Obrazu*, w: *Jasnogórska Bogurodzica...*, t. 3, 59-60.

Polsce, szczególnie w sanktuariach: w 1996 roku Matki Bożej Fatimskiej i w 1999 r. Matki Bożej z Nazaretu. Figury podejmowano również na Jasnej Górze⁵⁷.

Ważne wydarzenia religijno-społeczne stanowiły koronacje wizerunków maryjnych diademami papieskimi. Były one niejako organicznie związane maryjnym programem ogólnopolskim i zwykle przekraczały granice diecezji, chociaż ich organizatorami pozostawali biskupi ordynariusze. Do uroczystości koronacyjnej przygotowywała się wspólnota diecezjalna, m.in. poprzez list biskupa, a same parafie stawały się niejako sanktuariami w czasie Nawiedzenia. Niektóre sanktuaria w perspektywie przewidzianej koronacji organizowały sympozja⁵⁸.

Prymas Tysiąclecia dokonał 41 koronacji i 5 rekoronacji wizerunków maryjnych. Współkoronatorem 14 z nich był kard. Karol Wojtyła. On też celebrował najczęściej Mszę św., a kard. Stefan Wyszyński głosił słowo Boże. Osobiście Metropolita Krakowski jako kardynał koronował 6 innych wizerunków maryjnych, niektóre ze względu na chorobę Prymasa Wyszyńskiego. Jako papież koronował 27 wizerunków maryjnych z terenów polskich, a jeden rekoronował⁵⁹.

Po II wojnie światowej, do śmierci kard. Stefana Wyszyńskiego, odbyło się jeszcze 14 koronacji wizerunków maryjnych dokonanych przez biskupów diecezjalnych. Sumując, 75 uroczystych koronacji wizerunków maryjnych w tym trudnym dla Kościoła w Polsce okresie ukazuje jeden z nurtów maryjnego duszpasterstwa Kościoła o charakterze centralnym, któremu przewodniczył kard. Stefan Wyszyński. Po Soborze Watykańskim II (do 2005 roku) dokonano w Polsce 140 koronacji wizerunków maryjnych⁶⁰.

Najczęściej, obok Prymasa Polski lub innych koronatorów, uczestniczyło w tych uroczystościach kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu księży biskupów i rzesze wiernych, niekiedy liczących dziesiątki i setki tysięcy. Przykładowo: w uroczystości koronacji Wizerunku Matki Bożej w Okulicach 8 IX 1962 r., wraz z prymasem Polski brało udział 17 biskupów, ponad

⁵⁷ Z.S. JABŁOŃSKI, *Peregrynacja Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej i inne peregrynacje w polskim modelu duszpasterstwa*, w: *Peregrynacja Wizerunku...*, 74-75.

⁵⁸ *Sanktuarium Ostrobramskie szkołą miłosierdzia. Materiały z sympozjum zorganizowanego przez sanktuarium Matki Bożej Ostrobramskiej, Polskie Towarzystwo Mariologiczne i Bractwo Matki Bożej Miłosierdzia, Skarżysko Kamienna, 19-20 listopada 2004 r.*, red. J. KARBOWIAK, T. SIUDY, Skarżysko Kamienna - Ostra Brama 2005.

⁵⁹ W okresie międzywojennym, w korzystniejszych warunkach dla działalności Kościoła, dokonano 21 uroczystych koronacji. A. WITKOWSKA, *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich w latach 1717-2005*, w: *Maria Regina. Koronacje wizerunków maryjnych w II Rzeczypospolitej*, red. TAZ, Tarnów 2011, 29-53; por. *Stefan Kardynał Wyszyński. Biografia w fotografiach*, Orchard Lake 1969, 180-181.

⁶⁰ A. WITKOWSKA, *Uroczyste koronacje wizerunków maryjnych na ziemiach polskich w latach 1717-1992*, w: A. JACKOWSKI i inni, *Przestrzeń i sacrum*, Kraków 1996, 228.

500 kapłanów i ok. 100 tys. wiernych. Przed aktem koronacji odczytano telegram Ojca Świętego bł. Jana XXIII, skierowany na adres ordynariusza diecezji tarnowskiej bp. Jerzego Ablewicza, w którym zapewniał on zebranych o modlitewnej łączności z diecezją i Kościołem w Polsce⁶¹. Uroczystości koronacyjne w Studziannej (18 VIII 1968 roku) zgromadziły ok. 200 tys. wiernych wraz z Prymasem Polski i 16 biskupami⁶².

Podobny przebieg miały uroczystości koronacyjne w innych diecezjach. Stanowiły one również okazję na ukierunkowanie maryjności polskiej do więzi z Kościołem powszechnym. Papieże, kierując na tę uroczystość telegramy, zapewniali o swej duchowej więzi ze zgromadzonymi, nawiązując do aktualnych wydarzeń przeżywanych przez Kościół powszechny i lokalną wspólnotę. Wraz z nauczaniem kard. Wyszyńskiego i kard. Wojtyły, którzy uczestniczyli w tworzeniu maryjnego, VIII rozdziału Konstytucji *Lumen gentium*, przybliżane było zapewne wiernym jego przesłanie. Odnawiała się w ten sposób także więź zebranych ze Stolicą Apostolską, której autorytet starały się osłabiać władze komunistyczne⁶³.

Udział przedstawicieli Episkopatu Polski w tych uroczystościach i rzesz wiernych stanowił znak szczególnej jedności ludu Bożego z jego pasterzami, świadczący o wewnętrznej spójności i sile Kościoła polskiego w tym okresie dziejów Polski. Nie chodziło o demonstrowanie masowości Kościoła, jak mówił o tym prymas Wyszyński: *Bardzo nam dziś potrzeba [...] takich ośrodków, gdzie skupiałoby się i odnawiało nasze życie religijne. Dlatego tak często odbywają się dzisiaj wędrówki polskich biskupów do sanktuariów maryjnych [...]. Zdaje się, że nasze wędrówki i pielgrzymki są dobrze skierowane. Czasu nie tracimy! Zabiegamy wszędzie o to, aby umocnić jak najbardziej cześć Matki Najświętszej w naszej Ojczyźnie i w sercach wszystkich dzieci Bożych*⁶⁴.

Koronacje potwierdzały przekonanie wiernych o szczególnej obecności i działaniu Najświętszej Maryi Panny, a tym samym przyczyniały się do ożywienia tych ośrodków kultu maryjnego i związanego z nimi ruchu pielgrzymkowego⁶⁵.

⁶¹ *Sprawozdanie z uroczystości koronacyjnych w Okulicach*, „Currenda. Pismo urzędowe diecezji tarnowskiej” 112(1962) nr 12, 361-362.

⁶² M. ZIMAŁEK, *Koronacja Cudownego Obrazu Matki Bożej Świątorodzinnej w Studzianinie dnia 18 sierpnia 1968 roku*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 61(1968) 246-248.

⁶³ A. MICEWSKI, *Kardynał Wyszyński. Prymas i mąż stanu*, Paris 1982, 181.

⁶⁴ S. WYSZYŃSKI, *Z koroną chwały do Pani Kujawskiej. Podczas koronacji obrazu Matki Bożej, Pieranie 3 IX 1967*, mps, APP.

⁶⁵ J. Jura w 1976 r. przeprowadził ankietę wśród 70 kustoszów sanktuariów. 30 z nich odpowiedziało, że koronacje przyczyniły się do rozkwitu kultu, 4 dodało, że uległ on rozwojowi, a tylko 4 stwierdziło zmniejszenie. TENŻE, *Intensyfikacja duszpasterskiego oddziaływania sanktuariów przez ożywienie kultu Matki Bożej jako owoc koronacji Wizerunku*, mps w posiadaniu autora, s. 4.

Sanktuaria maryjne po uroczystościach koronacyjnych starały się z czasem w Stolicy Apostolskiej o zatwierdzenie własnych formularzy mszalnych, które liturgicznie nobilitowały ośrodek i utrwały charyzmat. Nie pozostawało to bez wpływu na kształt ewangelizacji i formowanie postaw religijnych.

Przykładowo wymienimy, po koronacji wizerunku Matki Bożej w Leśnej Podlaskiej dokonanej 18 VIII 1963 r. przez kard. Stefana Wyszyńskiego wraz z kard. Karolem Wojtyłą, Kongregacja ds. Świętych Sakramentów i Kultu Bożego zatwierdziła w 1981 roku formularz mszalny dla sanktuarium i nadała Matce Bożej nowy tytuł: Matka Jedności i Wiary⁶⁶. Podobnie stało się w Leśniowie. Po koronacji figury 13 VIII 1967 r. przez wspomnianych wyżej kardynałów Kongregacja w 1981 r. ustanowiła uroczystość Matki Boskiej Leśniowskiej na dzień 2 lipca, a także zatwierdziła formularz Mszy św. ku czci Matki Bożej Leśniowskiej Patronki Rodzin⁶⁷.

Jako konsekwentne dążenie do pastoralnego propagowania pogłębionej teologii maryjnej i pobożności maryjnej o wymiarze biblijnym należy uznać wydany w 1986 r. przez Stolicę Apostolską „Zbiór mszy o Najświętszej Maryi Pannie” wraz z odpowiednim Lekcjonarzem, chociaż w języku polskim jego oficjalne tłumaczenie ukazało się dopiero w 1998 r. Księga została przeznaczona głównie dla sanktuariów maryjnych. Zawiera 48 formularzy Mszy św. zgodnych z okresem liturgicznym⁶⁸.

Nośnikiem odnowionej mariologii przez Sobór Watykański II stawały się kolejne dokumenty wydawane przez Stolicę Apostolską, a wśród nich obrzęd koronacji wizerunku Matki Bożej. Teksty liturgii koronacji wizerunków maryjnych, opublikowane w 1991 r., zostały wzbogacone o biblijny wymiar i teologiczne odniesienie. Stąd też zapewne służyły jako materiał do pogłębienia pastoralnej teologii maryjnej. Koronacje stanowią okazję do pełniejszego odczytania charyzmatu danego ośrodka⁶⁹.

Po obchodach Milenium Chrztu Polski sanktuaria maryjne miały być ośrodkami dalszego pogłębiania maryjności. To zadanie przypominał Prymas Polski podczas koronacji obrazu Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Toruniu 1 X 1967 r. z udziałem 12 biskupów i 20 tys. wiernych. Podsumowując niejako dotychczasowe koronacyjne dzieło, ukazał jego znaczenie dla życia narodu: *W ostatnich tygodniach po raz piąty doznaję ra-*

⁶⁶ <http://lesna-podlaska-sanktuarium-matki-b.manifo.com>

⁶⁷ J. PŁATEK, *Sanktuarium Matki Bożej Patronki Rodzin w Leśniowie*, Rzym 1989, 61; http://www.lesniow.pl/historia/krotsze/historia_kapsa/historia_kapsa.htm

⁶⁸ Wprowadzenie teologiczne i pastoralne, w: *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998, 17, 118-126.

⁶⁹ Por. S. CZERWIK, *Teologia obrzędu koronacji obrazu Najświętszej Maryi Panny*, w: *Sanktuarium Ostrobramskie Szkołą Miłosierdzia...*, 115-129.

dości włożenia na skronie Bogarodzicy Dziewicy korony jako znaku naszej głębokiej czci i wdzięczności, że Matka Pana naszego jest wśród nas. Szlak koron, od Leśniowa pod Częstochową, poprzez Licheń Koniński, Pieranie pod Inowrocławiem, Gietrzwałd na świętej Warmii aż po Bielany toruńskie przypomina nam, że Polska jest wierna swoim zobowiązaniom, które poczyniła w czasie Ślubowań Jasnogórskich w 1956 roku. Ślubowania te nie przeszły do historii jako rzeczy dokonane, ale dokonują się nadal i dokonywać się będą⁷⁰.

Także podczas jubileuszów różnych sanktuariów Prymas w swoich przemówieniach ukazywał charyzmat danego sanktuarium oraz przesłanie kulturowe, wykraczające poza znaczenie religijne⁷¹.

W czasie swojej przedostatniej koronacji 17 VIII 1980 r. maleńkiej statuetki Matki Bożej z Dzieciątkiem czczonej od ośmiu wieków w Wambierzycach, gdzie zgromadziły się rzesze pielgrzymów nie tylko z Polski, wskazał na rolę tego miejsca w zbrataniu przedstawicieli różnych narodów. Na początku homilii mówił: *Wambierzyce są w tym momencie jak gdyby stolicą pojednania w modlitwie*⁷².

Wspominana przy różnych okazjach przez kard. Wyszyńskiego obecność Maryi w sanktuarium jest związana, jak sam podkreślał, z wychowawczą rolą, jaką Bóg Jej zadał w dziejach zbawienia. W homilii wambierzyckiej Prymas ukazał Maryję zaangażowaną w dzieło pojednania ludów i narodów, stojącą na straży jedności Kościoła i wspomagającą wielkie dzieło obrony pokoju w Chrystusowym Królestwie⁷³.

⁷⁰ S. WYSZYŃSKI, *Matko, wspomóż wiarę i miłość! Podczas koronacji obrazu Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Toruń 1 X 1967*, w: TENZE, *Kazania Przemówienia...*, t. 16, 1.

⁷¹ Przewodniczył uroczystościom dwusetnej rocznicy koronacji obrazu w Miedniewicach w 1967 r. *Soli Deo. Dwudziestopięciolecie pracy w Archidiecezji Warszawskiej Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Polski*, red. F. OLSZEWSKI, W. WOJDECKI, Warszawa 1974, 176, zdjęcie.

⁷² *Zgromadzili się tu bowiem synowie ziemi polskiej, szczególnie ziemi śląskiej, oraz nasi pobratymcy Czeši, Słowacy i Węgrzy. Nie zabrakło wśród nas braci Morawian i Łużyczan, a także Austriaków, Niemców, a więc dzieci tych narodów, które szukają natchnienia dla swojego życia i obrony praw w Ewangelii i Kościele Chrystusowym. Widzimy tutaj niezwykle dzieło pojednania, które przez Ewangelię i przez krzyż Kościół sprawuje wśród ludów i narodów, co ma olbrzymie znaczenie dla codziennego życia, zarówno dla naszej ojczyzny, jak i dla wszystkich ludów i narodów. Ma to ogromne znaczenie dla zachowania i obrony pokoju w Królestwie Chrystusowym. S. WYSZYŃSKI, *Per Mariam ad Jesum. Podczas uroczystości koronacji Matki Bożej Wambierzyckiej Królowej Rodzin, Wambierzyce 17 VIII 1980 r.*, w: TENZE, *Kazania Przemówienia...*, t. 41, 1.*

⁷³ TAMŻE. 10.

4. Dni Maryjne i Kongresy Mariologiczne

Inną akcją pastoralną zaplanowaną w skali ogólnopolskiej, służącą pogłębieniu maryjnej religijności polskiego społeczeństwa przez asymilację nauk Soboru, miały być Dni Maryjne organizowane przez diecezje w największych sanktuariach.

Program ramowy i ideowy opracował dla nich w 1959 roku ojciec B. Przybylski⁷⁴, a dopracował bp A. Pawłowski w roku 1960 wraz z Komisją Maryjną Episkopatu Polski. Trwały one przeważnie trzy dni, wypełnione konferencjami, najczęściej stanowymi i nabożeństwami. Przewidywano także – w miarę możliwości – organizowanie spektakli religijnych i wystaw. Gromadziły one rzesze wiernych wokół przynajmniej kilku biskupów reprezentujących różne diecezje. Biskup wrocławski skierował w 1962 r. wzorcowy list, przygotowujący duchowo do udziału w nich wiernych diecezji; podobnie było w innych diecezjach⁷⁵.

Te „Dni” niewątpliwie spełniły swoje zadanie, jednak pogłębienie formacji maryjnej wiernych wymagało kontynuacji. W archidiecezji krakowskiej bp Karol Wojtyła, wikariusz kapitulny, pragnąc wykorzystać je również do zdynamizowania sanktuariów maryjnych, skierował w roku 1963 specjalną ankietę do kustoszy, mających dostarczyć informacji o ich działalności. Zgromadzony w ten sposób materiał dotyczy 55 sanktuariów, w tym 13 z samego Krakowa. Zaangażowaniu i pogłębieniu maryjności wiernych służyły również czytanki opracowane przy tej okazji na maj przez bp. Wojtyłę, które z racji przekazu mariologii zgodnej z duchem Soboru zachowują swoją aktualność⁷⁶.

Prymas, mając na uwadze konieczność pogłębiania refleksji naukowej w zakresie mariologii i formacji pastoralnej duszpasterzy, w perspekty-

⁷⁴ Protokół z posiedzenia Konsylium obradującego w sprawie „Dni Maryjnych” na Jasnej Górze 31 VIII 1959, 1, AJG.

⁷⁵ A. PAWŁOWSKI, F. KORSZYŃSKI, *Diecezjalne Dni Maryjne*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 55(1962) 47-51; Dni Maryjne diecezji włocławskiej w 1962 r.: 13 V – Kalisz (sanktuarium św. Józefa); 10 VI – Łąd (Zakład Towarzystwa Salezjańskiego); 10 VI – Dobrów (Ośrodek kultu bł. Bogumiła); 11 VI – Uniejów (Ośrodek kultu bł. Bogumiła); 1 i 2 VII – Brdów (klasztor paulinów); 5 i 6 VIII – Galew (odpust Przemienienia Pańskiego); 15 VIII – Licheń (dom księży marianów); 2 IX – Kawnice k. Konina (kult M. B. Pocieszenia); 8 IX – Charlupia Mała (Księżna Sieradzka); 8 IX – Bieniszew, parafia Kazimierz Biskupi (erem kamedułów); 8 IX – Błenna (sanktuarium Księżnej Kujawskiej); 8 IX – Ostrowąs (odpust Narodzenia N.M.P.); 9 IX – Złotniki, parafia Koźminek (Maryja, Orędowniczka dusz czyścowych); 15 IX – Konotopie k. Lipna (kult M. B. Bolesnej); 30 IX – Włocławek (katedra Wniebowzięcia N.M.P.). „Kronika Diecezji Włocławskiej” 55(1962) 169.

⁷⁶ *Sanktuaria maryjne archidiecezji krakowskiej*, Kraków 1963, ss. 140; K. WOJTYŁA, *Rozważania majowe 1963 r.*, Kraków 1982, ss.76 (mała poligrafia).

wie kształtowania pobożności maryjnej, wobec niewystarczających struktur wyższych uczelni katolickich, popierał ideę organizowania kongresów mariologicznych i maryjnych w kraju. Istniała bowiem jedynie – od 1957 roku – Katedra Teologii Maryjnej na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Następna katedra mariologii w Polsce powstała dopiero w roku 1998 w Radomiu, na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Podkreślimy, że do lat 70. XX wieku polscy teolodzy nie mogli brać udziału w kongresach międzynarodowych ze względu na ograniczenia paszportowe⁷⁷.

Na szczeblu ogólnopolskim, jeszcze przed Soborem, wydarzeniem w roku 1960 stał się Kongres Mariologiczno-Maryjny na Jasnej Górze, poświęcony Maryi Królowej Polski (13-15 VIII). Obok referatów ukazujących teologiczny wymiar Maryi jako Królowej, znalazły się przedłożenia przybliżające inspiracje maryjne w kulturze Polski, m.in. referat wygłosiła Zofia Kossak-Szczucka. Większość referatów opublikowano w specjalnym numerze „Ateneum Kapłańskiego” – „Maryja Królowa”⁷⁸. Jako zwieńczenie Kongresu Maryjnego, obok uroczystej Mszy św. pontyfikalnej z kazaniem Prymasa, wieczorem na placu jasnogórskim wystawiono spektakl słowno-muzyczny, misterium różańcowe. Kongres stanowił jeden z podstawowych elementów Jasnogórskich Dni Maryjnych, zorganizowanych jako wzorcowe dla innych sanktuariów maryjnych w Polsce⁷⁹.

Kolejny Kongres Mariologiczny miał miejsce na Jasnej Górze w dniach 4-6 sierpnia 1967 r. Poświęcony był zagadnieniu „Maryja w misterium Chrystusa i Kościoła” – problematyce VIII rozdziału Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Przy tej okazji prymas Polski oficjalnie poinformował uczestników, że Episkopat Polski w czasie Soboru Watykańskiego II opowiedział się za włączeniem nauki o NMP do Konstytucji dogmatycznej o Kościele, wbrew zabiegom Karola Balića, Chorwata, rektora Papieskiej Akademii Mariologicznej w Rzymie i znacznej grupy ojców Soboru i teologów, którzy postulowali uchwalenie odrębnego dokumentu⁸⁰.

⁷⁷ A. SZYMANOWSKI, *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła rzymskokatolickiego na Dolnym Śląsku w latach 1960-1966*, Wrocław 2009, 107; por. *Represje wobec osób duchownych w PRL w latach 1944-1989*, red. A. GRZEŚKOWIAK, Lublin 2004.

⁷⁸ „Ateneum Kapłańskie” 52(1960) t. 60, z. 3.

⁷⁹ W Kongresie uczestniczyło ok. 280 osób – wraz z prymasem Polski, 10 księży biskupów, profesorowie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Seminariów Duchownych oraz przedstawiciele zakonów żeńskich i męskich. Na zakończenie Kongresu 15 VIII zgromadziło się ok. 1000 kapłanów i ponad 300 tys. pielgrzymów. A.Ł. [A. ŁASA], *Kongres Mariologiczny i Maryjny na Jasnej Górze*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 55(1961) 43-46.

⁸⁰ Akta II Kongresu Mariologicznego (Jasna Góra, 4-6 sierpnia 1967), AISN.

Polscy teolodzy, uczestnicy Kongresu, starali się odczytać sens nowych pojęć soborowych w kontekście tradycyjnego ich rozumienia. W szczególności chodziło o doktrynę, istotne treści dotyczące teologii kultu maryjnego. Debatowano nad jego istotą, podkreślając, że osoba Maryi nie stanowi w teologii i kulcie chrześcijańskim wyizolowanej wielkości samej w sobie. Najistotniejszą i najważniejszą racją kultu Najświętszej Maryi Panny jest Jej Boże macierzyństwo. Z tajemnicy Trójcy Świętej płynie odwieczny plan zbawienia, a w nim powołanie Maryi do szczególnych zadań w dziejach ludzkości. Stąd z Bożym macierzyństwem wewnątrznie i istotowo wiąże się duchowe macierzyństwo w porządku łaski. Kolejny motyw kultu Maryi to Jej wyjątkowa godność i wywyższenie: *obdarzona jest tym najwyższym darem i najwyższą godnością*⁸¹ oraz *wywyższona przez Pana jako Królowa wszystkiego*⁸². Władysław Miziołek, późniejszy biskup, uważał, że zgodnie z Konstytucją dogmatyczną o Kościele oraz adhortacją Pawła VI *Signum magnum* Najświętszej Maryi Pannie należy się kult, ponieważ jest Matką Kościoła. W związku z tym sugerował podwójne ujęcie tak doktryny, jak i kultu maryjnego. W pierwszym przypadku chodziło o aspekt eschatologiczno-eklezjologiczny, w drugim o aspekt antropologiczno-eklezjologiczny⁸³.

Uczestniczący w Kongresie prymas Stefan Wyszyński wezwał teologów maryjnych do rozwijania swoich specjalności ze świadomością korzeni, którymi tkwią w całości życia Kościoła i dzieła zbawienia. Adhortacja Pawła VI *Signum magnum* (13 V 1967) zdaniem Księdza Prymasa stanowi *potwierdzenie naszych wysiłków i naszej drogi, zarówno w dziedzinie teologicznej pracy naukowej, jak i pracy duszpasterskiej. Przecież nasza praca i modlitwa w Polsce idą w kierunku realizacji uchwał Soboru Watykańskiego II, oraz w kierunku pogłębienia zobowiązań Ślubów Jasnogórskich i realizacji Wielkiego Aktu 3 maja*⁸⁴.

III Ogólnopolski Kongres Mariologiczno-Maryjny w Niepokalanowie (11-14 VIII 1972) w całości poświęcony był mariologii i maryjności wówczas błogosławionego, a dziś świętego Maksymiliana Kolbe. W dziesięciu referatach podjęto myśl mariologiczną o Maksymiliana w różnych aspektach. Obok kard. S. Wyszyńskiego w Kongresie uczestniczył kard. Karol Wojtyła, a ks. Franciszek Blachnicki w wygłoszonym referacie: *Duszpa-*

⁸¹ LG 53.

⁸² TAMŻE, 59.

⁸³ H. WOLLNY, *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela. Posoborowa ewolucja kultu maryjnego w Polsce*, Opole 1995, 29 nn.

⁸⁴ S. WYSZYŃSKI, *Spojrzenie ufne w przyszłość – w pracy polskich mariologów. Do uczestników Kongresu Mariologicznego 5 sierpnia 1967 r.*, w: TENŻE, *Głos z Jasnej Góry*, Warszawa 1986, 244 nn.

sterstwo maryjne w oparciu o naukę bł. Maksymiliana Marii Kolbego postulował opracowanie mariologii pastoralnej⁸⁵.

IV Ogólnopolski Kongres Mariologiczno-Maryjny odbył się w Olsztynie i Gietrzwałdzie (24-26 VI 1977) w stulecie objawień. Z ramienia Papieskiej Międzynarodowej Akademii Maryjnej w Rzymie uczestniczył o. Paulo Melada. Uczestnicy Kongresu zwrócili się do biskupa warmińskiego, aby mocą swego zwyczajnego urzędu pasterskiego potwierdził stuletni kult Matki Bożej w Gietrzwałdzie i wiarygodność objawień stojących u jego podstaw. Bp Józef Drzazga zastosował się do tej rezolucji Kongresu Mariologicznego i po uzyskaniu aprobaty kard. S. Wyszyńskiego, na mocy szczególnych uprawnień Stolicy Apostolskiej, zatwierdził *kult Objawień Matki Boskiej w Gietrzwałdzie jako nie sprzeciwiający się wierze i moralności chrześcijańskiej, oparty na faktach wiarygodnych, których charakter nadprzyrodzony i Boży nie da się wykluczyć*⁸⁶. Podkreślił, że objawienia w Gietrzwałdzie są jedynymi prywatnymi objawieniami NMP w Polsce, które doczekały się oficjalnego zatwierdzenia Kościoła.

Regularna seria krajowych Kongresów Mariologicznych została przerwana w związku ze śmiercią o. B. Przybylskiego, który zmarł w Saragossie w Hiszpanii w 1979 roku, będąc przewodniczącym grupy polskich mariologów uczestniczących w Międzynarodowym Kongresie Mariologicznym⁸⁷.

V Kongres Mariologiczno-Maryjny odbył się w Lublinie i Wąwolnicy (28-31 VIII 1986), niejako w perspektywie zbliżającego się Ogólnopolskiego Kongresu Eucharystycznego. Stąd też prelegenci ukazali współczesne ujęcie relacji Maryi do tajemnicy Eucharystii. Praktycznym wyrazem tej relacji były równoczesne uroczystości w kościołach lubelskich. Końcowe uroczystości maryjne w Wąwolnicy połączone były z koronacją obrazu Matki Bożej Kazimierskiej oraz tzw. Kongresową Niedzielą Maryjną, świętowaną w całym kraju. Natomiast prelegenci części mariologicznej Kongresu starali się ukazać naszą rodzimą mariologię w XIX w. Niektóre z tych referatów były prezentowane na Międzynarodowym Kongresie Mariologiczno-Maryjnym w Kaevelar⁸⁸.

⁸⁵ *Błogosławiony Maksymilian Kolbe. Materiały z III Kongresu Mariologiczno-Maryjnego w Niepokalanowie 11-14 sierpnia*, red. J. BAR, Niepokalanów 1974, 10 nn.

⁸⁶ J. WOJTKOWSKI, *Polskie Kongresy Mariańskie, Mariologiczne i Maryjne*, „Jasna Góra” 4(1986) nr 7, 45-47.

⁸⁷ Por. J. KRASIŃSKI, *Międzynarodowe Kongresy Mariologiczne: Zarys historyczny i relacja uczestnika*, Sandomierz 1996, 21 nn.

⁸⁸ B. PYLAK, *Słowo wprowadzające*, w: *Niepokalana. Kult Matki Bożej na ziemiach polskich w XIX wieku. Księga pamiątkowa V Ogólnopolskiego Kongresu Mariologicznego i Maryjnego. Lublin – Wąwolnica 28-31 VIII 1986*, red. B. PYLAK, CZ. KRAKOWIAK, Lublin 1988.

Wyjątkowy charakter miał VI Ogólnopolski Kongres Mariologiczny i Maryjny (20-23 IX 1990) na Jasnej Górze. Tematem Kongresu Mariologicznego był kult Matki Bożej w Polsce od *Lumen gentium* do *Redemptoris Mater*, a Maryjnemu przyświecało hasło „Maryja Gwiazdą Ewangelizacji”. Kongres zorganizowano z niezwykłym rozmachem. Wystąpiło na nim 80 prelegentów, w tym światowej sławy mariologowie: René Laurentin z referatem: „Wpływ teologii Wschodu na kult Najświętszej Maryi Panny od Konstytucji *Lumen gentium* do encykliki *Redemptoris Mater*”; Candido Pozo – jezuita z Hiszpanii – „Jan Paweł II jako promotor pobożności maryjnej w Kościele powszechnym”; o. Celestyn Napiórkowski podjął temat „Polska teologia ikony? Problem obecności Maryi pośród nas w świetle doświadczeń peregrynacji”. Największe wrażenie na uczestnikach wywarło wystąpienie R. Laurentina, J. Wojtkowskiego i C. Napiórkowskiego z racji oryginalnego ujęcia tematów⁸⁹.

Zdecydowana większość uczestników obrad naukowych pozytywnie oceniała minione lata posoborowej odnowy kultu maryjnego w Polsce. Niektórzy z prelegentów i dyskutantów twierdzili, że pobożność maryjna w Polsce jest mocno zakorzeniona w nauce Soboru Watykańskiego II i że dotyczy to także maryjnej pobożności ludowej, która będąc przeniknięta soborową odnową liturgiczną jest sprawdzianem jakości wyznawanej wiary. Podczas obrad wiele uwagi poświęcono rodzimym czicielom Bogarodzicy: Janowi Pawłowi II i Stefanowi Wyszyńskiemu. Podkreślano, że jeżeli współcześnie można mówić w Polsce o mariologii stosowanej, jest to głównie dzieło kard. Wyszyńskiego, bowiem głoszoną przez niego mariologię określić można jako kerygmatyczną o charakterze eklezyjalnym⁹⁰.

Specjalnych studiów wymaga ustalenie wpływu wspomnianych kongresów na formowanie duszpasterzy w perspektywie kształtowania maryjności polskiego społeczeństwa.

5. Jasna Góra a Sobór Watykański II

Ostatnie lata Wielkiej Nowenny, wypełnione pracą Kościoła w Polsce nad przygotowaniem polskiego Kościoła do wielkich uroczystości Tysiąclecia, upływały pod znakiem równocześnie obradującego Soboru Watykańskiego II (1962–1965). Istniała charakterystyczna zbieżność celów Wielkiej Nowenny i prac Soboru. Celem Soboru była odnowa, tzw. *ag-*

⁸⁹ *Przewodniczka. Kult Matki Boskiej w Polsce...*; K. MANIECKI, VI Międzynarodowy Kongres Mariologiczny i Maryjny, „Jasna Góra” 8(1990) nr 12, 29-30.

⁹⁰ H. WOLLNY, *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela...*, 160 nn.

giornamento Kościoła na miarę potrzeb współczesnych czasów. Kościół w Polsce jako część Kościoła powszechnego realizował ten cel w ramach Wielkiej Nowenny od 1957 roku, uprzedzając w pewnym sensie niektóre decyzje soborowe. Ożywienie życia religijnego, wzrost zainteresowania sprawami Kościoła stwarzało korzystny kontekst dla percepcji idei soborowych⁹¹.

Droga przygotowania do Tysiąclecia Chrztu, według programu zawartego w Ślubach odnawianych na Jasnej Górze 3 maja i 26 sierpnia każdego roku, została także potwierdzona przez papieża Jana XXIII, informowanego przez Prymasa Polski o udziale Kościoła polskiego w modlitewnych i duchowych zmaganiach w intencji pomyślności obrad Soboru. Prośba Ojca Świętego o modlitwy w Częstochowie, dokąd pielgrzymował w 1929 r., wyrażała osobiste nabożeństwo do Matki Boskiej Jasnogórskiej, które ujawnił, gdy otrzymał kopię Obrazu od księdza prymasa, otwierając (20 II 1962) prace Centralnej Komisji Przygotowawczej Soboru: *O nasza Czarna Madonno. Jakże jesteś nam droga [...], od młodzieńczych lat, jest z nami szczególnie związana, a Jej Cudowny Obraz zawsze u siebie z pobożną czcią przechowujemy*⁹².

Sobór od początku został uznany przez Episkopat Polski za sprawę całego ludu Bożego, a poszczególne wspólnoty w Polsce – diecezje, parafie, zakony zostały zaproszone do wspierania modlitwą i dobrymi czynami ojców soborowych. Duszpasterski program duchowej współpracy Kościoła w Polsce z Soborem miał mieć charakter maryjny. Wszyscy biskupi polscy wydali zarządzenia organizujące akcję czuwań soborowych z Maryją Jasnogórską, o czym informowali Pawła VI⁹³.

Akcje duszpasterskie (1962-1965), bazujące na eklezjologicznie zorientowanej mariologii, wyprzedzały w pewnym stopniu naukę Soboru Watykańskiego II, zawartą w Konstytucji dogmatycznej o Kościele, ukazującej Maryję w tajemnicy Chrystusa i Kościoła i skoncentrowały się wokół Jasnej Góry⁹⁴.

⁹¹ Z.S. JABŁOŃSKI, *Inicjatywy maryjne kardynała Stefana Wyszyńskiego...*, 37-97.

⁹² JAN XXIII, *Parare Domino plebem perfectam*, „L'Osservatore Romano” (1962) nr 42, 1; Z.S. JABŁOŃSKI, *Błogosławiony Jan XXIII ogarniający troską Polskę*, w: *Z Maryją Królową Polski bądźmy świadkami miłości. Dziś i jutro. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne, Jasna Góra, 23-24 kwietnia 2010*, red. TENŻE, Jasna Góra-Częstochowa 2010, 537-546.

⁹³ Papież Paweł VI po swym wyborze, 23 VI 1963, zwrócił się do prymasa Polski: *Proszę o jedno «Zdrowaś Maryja» na Jasnej Górze do Matki Bożej Częstochowskiej w mojej intencji*. S. WYSZYŃSKI, Telegram do bp Z. Golińskiego, Rzym-Częstochowa 22 VI 1963. Zob. P. NITTECKI, *Paweł VI a Polska*, „Chrześcijanin w Świecie” (1977) nr 8-9 (56-57), 71-75.

⁹⁴ K. WOJTYŁA, *Znaczenie Kardynała Stefana Wyszyńskiego dla współczesnego Kościoła*, „Zeszyty Naukowe KUL” (1971) nr 3, 31.

Decyzją Konferencji Episkopatu Polski Jasna Góra stała się miejscem szczególnej modlitwy za Sobór, którą rozpoczęli biskupi rekolekcjami w sanktuarium. Szczytowym wydarzeniem rekolekcji w czasie całonocnego czuwania było złożenie Aktu Oddania Polski Maryi w niewolę miłości 4 IX 1961 roku⁹⁵. W ten sposób rozpoczęło się przygotowywanie Kościoła w Polsce do kształtowania postawy wiernych w perspektywie oddania się Bogu na wzór Maryi przez Milenijny Akt Oddania.

W czasie pierwszej sesji Soboru (11 X - 8 XII 1962) codziennie przybywało na Jasną Górę ok. 100 delegacji parafialnych (w niedziele ponad 200), przywożąc na czwanie świecę – symbol modlących się w intencji Soboru parafii. Przez całą dobę wierni trwali na modlitwie w intencji Ojca Świętego i Soboru w Kaplicy Jasnogórskiej. Otrzymywali także informacje o przebiegu obrad soborowych, co było szczególnie ważne wobec manipulowania informacjami przez środki komunikacji medialnej⁹⁶.

W czasie drugiej sesji (od 28 IX 1963) katolicy polscy mieli składać dar duchowej pomocy obradującym ojcom Soboru, nie tylko modlitwą, ale przede wszystkim przez „czyny dobroci” – miłość bratnią i przebaczenie. Ta dojrzała i trudniejsza forma wspomagania Kościoła wymagała ofiary i przezwyciężania siebie. Delegacje parafii przywoziły na Jasną Górę księgi zapisane przez parafian soborowymi czynami dobroci. Pielgrzymi-delegaci po powrocie do parafii uczestniczyli ze swoją wspólnotą w uroczystości sprawowanej Eucharystii, stanowiącej szczyt nocnego modlitewnego czuwania. Znakiem więzi były hostie otrzymane na Jasnej Górze, wypieczone z ziaren pszenicy, które symbolizowały czyny dobroci spełnione na rzecz Soboru. W tej przedziwnej wymianie darów brało udział ok. 75 tys. pielgrzymów z 6400 parafii. Podkreślmy, że w czasie tej sesji uchwalono dogmatyczną Konstytucję o Kościele z VIII rozdziałem: „Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła”⁹⁷.

Podczas trwania trzeciej sesji (12 X – 8 XII 1964) angażowano się w myśl hasła: „Zwycięstwo nad sobą w walce z wadami narodowymi”. Taki sposób pomocy Soborowi dyktował program ósmego roku Wielkiej Nowenny, poświęcony realizacji właśnie tego hasła. Wszystkie parafie przeprowadzały u siebie parafialny dzień pokuty. Ze wszystkich parafii przybyło na Jasną Górę w okresie trzeciej sesji Soboru ponad 120 tys. delegatów. Parafialne delegacje miały z sobą dwa różańce, z których je-

⁹⁵ Kronika Sanktuarium Jasnogórskiego 1 I - 31 XII 1962, Archiwum Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, 3562, 324 (dalej: AJG).

⁹⁶ Z.S. JABŁOŃSKI, *Inicjatywy maryjne kardynała Stefana Wyszyńskiego...*, 51.

⁹⁷ J. KEMPIŃSKI, „Soborowe Czyny Dobroci” w diecezji katowickiej (*Analiza socjoreligijna*), „Studia Claromontana” 3(1982) 396-395; B. PYLAK, *Maryjno-duszpasterskie inicjatywy Księdza Prymasa*, „Zeszyty Naukowe KUL” (1971) nr 3, 59.

den przekazywano na misje, drugi zaś zabierano do parafii jako znak odpowiedzialności za Kościół, zobowiązania do modlitwy różańcowej w intencji Soboru i Kościoła. Diecezjalne pielgrzymki pokutne przybywały na Jasną Górę z krzyżami.

Współpraca z Soborem nie ograniczała się tylko do modlitwy, ale miała prowadzić do ożywienia religijnego, które wyrażało się dążeniem do kształtowania postawy odpowiedzialności wiernych w duchu Ewangelii na wzór Maryi⁹⁸.

Biskupi polscy 15 IX 1964 r. wręczyli Pawłowi VI memoriał, prosząc, aby podczas Soboru uznano Najświętszą Maryję Pannę za Matkę Kościoła i uroczystym aktem oddano ludzkość Jej opiece. Nazajutrz kard. Wyszyński, przemawiając w auli soborowej, poinformował o tym fakcie wszystkich biskupów. Prośbie prymasa stało się zadość. Po konsultacjach, także z teologami, którzy wyrażali zastrzeżenia do tej propozycji⁹⁹, Paweł VI w przemówieniu na zakończenie III Sesji Soboru, 21 XI 1964 r., orzekł: *Na chwałę Matki Bożej i ku naszemu pokrzepieniu ogłaszamy Najświętszą Maryję Pannę Matką Kościoła*. Dalej podkreślił: *Pragniemy, aby pod tym najmiłszym tytułem Dziewica Matka była od tej chwili jeszcze bardziej czczona i wzywana przez lud chrześcijański*. W końcowym zwrocie do Matki Bożej mówił: *Twemu Niepokalanemu Sercu, Bogarodzico Dziewico, oddajemy w końcu cały rodzaj ludzki. Prowadź go ku poznaniu jednego i prawdziwego Zbawiciela Jezusa Chrystusa*. W przemówieniu po powrocie z trzeciej sesji Soboru Prymas w bazylice św. Jana w Warszawie wyjaśniał: *Matka Najświętsza otrzymała zaszczytne miano Matki Kościoła, który jest nie tylko tytułem, ale wyraża prawdę o Jej zadaniach w Kościele, podkreśla prawdę o Jej czynnej w nim obecności*¹⁰⁰.

Konsekwencją tej oficjalnej proklamacji było w Polsce wprowadzenie do Litanii Loretańskiej wezwania: Matko Kościoła. Na prośbę Episkopatu Polski Stolica Apostolska zatwierdziła w 1971 r. dla Polski święto Maryi Matki Kościoła z własnym formularzem liturgicznym, obchodzone w poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego¹⁰¹. Liczne Kościoły partykularne i rodziny zakonne zaczęły czcić Maryję Pannę pod tytułem Matki Kościoła. W roku 1974, z okazji obchodów maryjnych świętego Roku Pojedna-

⁹⁸ *List pasterski Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych o zwycięstwo nad sobą i na rzecz Soboru (Jasna Góra, 4 września 1964)*, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-2000*, cz. 1, red. P. LIBERA, A. RYBICKI, S. ŁACKI, Michalineum 2003, 405-407.

⁹⁹ *Cześć Maryi dzisiaj. Propozycje pastoralne*, red. W. BEINERT, Warszawa 1992, 194 nn.

¹⁰⁰ Cyt. za: S. WYSZYŃSKI, *Matka Kościoła*, Typis Polyglotis Vaticanis 1966, 27.

¹⁰¹ „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 50(1968) 234; Biskupi polscy ogłaszają w Polsce święto Maryi Matki Kościoła (Jasna Góra, 4 maja 1971), w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-2000...*, cz. 1, 808-814.

nia (1975), został opracowany formularz Mszy św., który wkrótce włączono do drugiego wydania typicznego Mszału Rzymskiego. Umieszczono go wśród Mszy wotywnych o Najświętszej Maryi Pannie¹⁰².

Z czasem kościołom zaczęto nadawać tytuł Maryi Matki Kościoła. W latach 1971-2005 tytuł ten otrzymało 48 kościołów w Polsce, chociaż niektóre z nich zostały dołączone do istniejących patronatów. Pierwszym kościołem w Polsce, który otrzymał tytuł Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła był w 1976 r. kościół w Sulejówku (archidiecezja warszawska)¹⁰³. W upowszechnianie tytułu Maryi Matki Kościoła włączyły się zgromadzenia zakonne. Prowincja Wrocławska Sióstr Świętego Józefa przyjęła w 1992 r. tytuł Maryi Matki Kościoła¹⁰⁴.

Uroczystego potwierdzenia tytułu Maryi Matki Kościoła dokonał oficjalnie Jan Paweł II celebrując na Szczycie jasnogórskim Mszę św. 4 czerwca 1979 r., w poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego. Wówczas też Jan Paweł II skonkretyzował tytuł Jasnogórska Matka Kościoła¹⁰⁵.

Wkład polskiego wierzącego ludu w czwartą sesję Soboru (15 X – 8 XII 1965) znajdował wyraz w dążeniu do pogłębienia pobożności maryjnej przez oddanie polskich diecezji i parafii w macierzyńską niewolę miłości Matki Kościoła, za wolność Kościoła Chrystusowego. Delegacje parafialne składały na Jasnej Górze Księgi Oddania się Matce Bożej w specjalnej bibliotece z możliwością wpisu odnawiania zawierzenia Maryi w kolejnych latach przez parafie¹⁰⁶.

Delegacje otrzymywały obraz Matki Boskiej Jasnogórskiej Królowej Polski, przeznaczony do „nawiedzania rodzin” w parafii z dedykacją prymasa kard. S. Wyszyńskiego: *Każdą rodzinę katolicką w waszej parafii oddaję w macierzyńską niewolę Matki Boga-Człowieka i Matki Kościoła, Jasnogórskiej Królowej Polski za wolność Kościoła świętego w świecie i ojczyźnie naszej. Z błogosławieństwem prymasa Polski, kard. S. Wyszyńskiego. Jasna Góra 28 VI 1965 roku*¹⁰⁷. Obraz, odpowiednio oprawiony i ozdobi-

¹⁰² *Najświętsza Maryja Panna Obraz i Matka Kościoła*, w: *Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie...*, 867-869; H.H. GROËR, *Litania loretańska. Matka Kościoła*, Kraków 1995, 241 nn.

¹⁰³ *Wykaz parafii w Polsce 2006 (według diecezji). Stan na 31.12.2005 r.*, red. W. ZDANIEWICZ i inni, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa 2006, 749.

¹⁰⁴ O Prowincji, <http://www.wroclaw.jozefitki.pl/oprowincji.html> [23.06.2012]

¹⁰⁵ JAN PAWEŁ II, *Tutaj zawsze byliśmy wolni*, w: *Jasnogórska Bogurodzica w wypowiedziach błogosławionego Jana Pawła II*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2011, 37-46.

¹⁰⁶ List Pastorski Biskupów Polskich o pomocy Polski Katolickiej dla czwartej Sesji Soboru Watykańskiego II (Warszawa, 23 czerwca 1965), w: *Listy Pastorskie Episkopatu Polski 1945-2000...*, cz. 1, 454-461.

¹⁰⁷ Cyt. za: *Jasnogórskie Kalendarium Prymasa Polski Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, opr. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2002, 95-96.

ny, wędrował w parafii od wioski do wioski, od domu do domu w mieście, nawiedzając każdą wierzącą rodzinę na czas jednej doby.

Ta „mała peregrynacja” przyczyniała się do odnowienia lub pogłębienia więzów rodzinnych i sąsiedzkich przez odnowienie współżycia społecznego – tym samym scalała się wspólnota parafialna w duchu miłości chrześcijańskiej¹⁰⁸. Organizowanie podobnych peregrynacji było kontynuowane w następnych dziesięcioleciach (Rok Maryjny, Wielki Jubileusz Chrześcijaństwa). Zainicjowano także peregrynacje w rodzinach wizerunków maryjnych w niektórych diecezjach, celem utrwalenia programu duszpasterskiego związanego z peregrynacją wizerunku Matki Bożej Jasnogórskiej w parafiach¹⁰⁹.

Po zakończeniu Soboru kontynuowano na Jasnej Górze tradycję pielgrzymek delegacji parafialnych. Największe natężenie osiągnęły one w roku 1978, poświęconym szczególnej modlitwie za polskie rodziny. Wówczas w sanktuarium delegacje otrzymywały Biblię i różaniec, które miały peregrynować po rodzinach, w duchu nauczania Kościoła – rodzina jest Kościołem domowym¹¹⁰. Wysoka frekwencja uczestników (500 tys.) delegacji parafialnych w tym roku została spowodowana także wyborem na Stolicę Piotrową Jana Pawła II. Podobne natężenie osiągnęły delegacje parafialne dopiero w Roku Maryjnym 1987. Przedstawiciele parafii przybywali w pielgrzymkach diecezjalnych wraz ze swoimi biskupami, aby kolejny raz podjąć rodzinną peregrynację Wizerunku Jasnogórskiego. W pielgrzymkach delegacji wzięło udział ponad 500 tys. osób¹¹¹.

Prawdopodobnie żaden z Kościołów lokalnych w świecie nie wykazał w okresie Soboru Watykańskiego II tyle żywotności i praktycznego zaangażowania w dzieło Soboru, co Kościół w Polsce. Nie będzie chyba zbyt dużą przesadą stwierdzenie, że w świadomości wiernych zaczęło pogłębiać się rozumienie roli papieża w Kościele, nie tylko w kategoriach hierarchiczności Kościoła, ale również jego łączności ze współodpowiedzial-

¹⁰⁸ Por. J. CIMEK, *Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w rodzinach w przyklądzie parafii Gorzków w diecezji lubelskiej*, „Studia Claromontana” 7(1987) 100 n.

¹⁰⁹ *Peregrynacja Wizerunku Matki Bożej Jasnogórskiej w duchowym krajobrazie Polski ku przyszłości (1957-2007)*. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne. Jasna Góra 4-5 maja 2007 r., red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2007.

¹¹⁰ *Ratujmy życie w Rodzinie! Rodzina jest Kościołem Domowym. Kościół Domowy – na służbie Życia w Rodzinie! Niech każde Słowo Boże w Rodzinie Ciałem się staje i niesie Radość i Pokój, pod opieką Matki Słowa Wcielonego, Matki Kościoła i Królowej Polski! Rodzinnie otwierającej Księgę Życia z serca błogosławieństw + Stefan Kard. Wyszyński, Prymas Polski, Gniezno, 3.8.1978 – wpis w księdze Biblii wręczanej na Jasnej Górze.*

¹¹¹ Por. P. KOSIAK, *Bogarodzica z Nazaretu i Jasnej Góry odwiedza nasze rodziny*, „Jasna Góra” 5(1987) nr 12, 36 nn.

nością wiernych za misję ewangelizacyjną Kościoła w świecie, dla której Maryja jako Matka Kościoła pozostaje wzorem i Wspomożycielką¹¹².

Święty Jan XXIII i Paweł VI byli informowani przez Prymasa Polski o powyższych akcjach duszpasterskich, zwłaszcza o ich dynamice ujawniającej się na Jasnej Górze. Na zakończenie czwartej sesji Soboru biskupi polscy, za zgodą sekretariatu i prezydium Soboru, przekazali ojcom soborowym litografię Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, jako znak wspólnoty chrześcijańskiej i dar milenijny. W ten sposób Wizerunek Jasnogórski patronujący aktywnej więzi wiernych z Soborem miał stawać się znakiem jedności Kościoła w Polsce z Kościołami lokalnymi w świecie¹¹³.

Decyzją Konferencji Episkopatu Polski, Jasna Góra 3 V 1966 r. stała się miejscem centralnych obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski. Najważniejsze wydarzenie tej uroczystości stanowiło złożenie Aktu Oddania Polski w Macierzyńską Niewolę Miłości Maryi, Matki Kościoła za wolność Kościoła Chrystusowego w świecie współczesnym i w Polsce. Akt ten wypowiedziany został przez kardynała Wyszyńskiego, mianowanego przez Pawła VI osobistym legatem papieskim na te uroczystości z udziałem Episkopatu Polski. Inicjator Aktu, nazwanego z czasem jasnogórskim, prymas Polski mówił, że Akt ten nie był tylko wspomnieniem rocznicy chrztu Polski, ale złożeniem nowych dziejów i losów w dłonie Matki Kościoła i Królowej Polski (za Kościół), jak również zobowiązaniem wiernych do troski o sprawę i losy Kościoła¹¹⁴.

Ten Akt, wyrastający w przekonaniu Episkopatu Polski, szczególnie Prymasa Wyszyńskiego, z mariologii Soboru Watykańskiego II, a ukierunkowujący pobożność maryjną polskich katolików eklezyjalnie, znalazł uznanie Pawła VI w specjalnym breve (25 XII 1966), skierowanym do prymasa i biskupów, w którym określił go jako dzieło pobożności najwyższej miary, a dalej pisał: *Oddaliście bowiem w uroczysty sposób siebie samych, wszystkie Dzieci Boże Waszego Narodu, przebywające w Ojczyźnie i poza jej granicami, oraz wszystko, co Ojczyznę Waszą stanowi „w wieczystą niewolę miłości” Bogurodzicy Dziewicy, za wolność Kościoła w świecie i w Waszym Kraju. Zaprawdę, nie mogliście wspanialej uczcić Tysiącznej Roczniczy owego dnia, kiedy to Polska przyjęła skarby religii chrześcijańskiej i poddała się pod najłodsze jarzmo Chrystusa i Jego Matki [...]. Dokument oddania Waszego i Waszych Rodaków w niewolę Bogurodzicy*

¹¹² B. PYLAK, *Maryjno-duszpasterskie inicjatywy Księdza Prymasa*, „Zeszyty Naukowe KUL” (1971) nr 3, 39-74.

¹¹³ S. WYSZYŃSKI, *Chwała Matki Bożej Jasnogórskiej na Soborze*, w: *Wszystko postawiłem na Maryję*, Paryż 1980, 303 nn.

¹¹⁴ TAMŻE, 256.

*Dziewicy, przechowywany będzie z najwyższą troskliwością w Siedzibie Watykańskiej, a mianowicie przy grobie świętego Piotra, na którym Chrystus zbudował Kościół swój*¹¹⁵.

Ozdobną kasetę z *breve* Pawła VI, aprobującym Akt milenijny, umieszczono obok Cudownego Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej.

Jasna Góra została kolejny raz włączona w realizację Aktu Oddania w szczególny sposób 26 VIII 1969 r., gdy prymas Polski zwrócił się tu z apelem do ludzi dobrej woli, aby podjęli dzieło pomocy Kościołowi i Ojczyźnie jako Pomocnicy Maryi Matki Kościoła¹¹⁶. Ta maryjna inspiracja w kształtowaniu odpowiedzialności za Kościół katolików świeckich ujawniała się zwłaszcza w latach obrad Synodów Biskupów w Rzymie (1967, 1969, 1971, 1974, 1977, 1980). Wówczas te wydarzenia, szczególnie aktualne w życiu Kościoła, stanowiły przedmiot modlitwy wielu pielgrzymek przybywających do sanktuarium. Wiele z nich podejmowało nocne czuwania¹¹⁷.

6. Liturgia po Soborze Watykańskim II szczytem ewangelizacji

Od początku przybycia na Jasną Górę (1382 r.) paulini starali się łączyć przeżywanie obecności Maryi w sanktuarium przez pielgrzymów z liturgią, która jest źródłem ewangelizacji, miejscem celebrowania nabożeństw i szeroko rozumianą katechezą maryjną. Liturgia Eucharystii zawsze stanowiła centrum życia religijnego w sanktuarium.

Przed Soborem codziennie w Kaplicy Matki Bożej, niemal bez przerwy, odprawiano Msze św. od godz. 6.00 do 12.00, a także wieczorem. Podczas Mszy św. celebrowanych w języku łacińskim wierni modlili się najczęściej śpiewami pieśni maryjnych, poczynając od Godzinek o Najświętszej Maryi Pannie. Zasadniczo jednej z Mszy św. towarzyszył śpiew chorału gregoriańskiego. Poza okresami: Adwentu, Bożego Narodzenia, Wielkiego Postu i Wielkanocy posługiwano się zwykle formularzem *Fundamenta eius* zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską. W soboty, od 1961 r., celebrowano Msze św. także według formularza o Królowej Polski, jak życzył sobie Prymas Tysiąclecia (żeby każda sobota była świętem

¹¹⁵ Cyt. za S. WYSZYŃSKI, *Wszystko postawiłem na Maryję...*, 266; Zob.: P. NITECKI, *Paweł VI a Polska...*, 75, 82.

¹¹⁶ Zob. *Przemówienie*, w: *Pomocnicy Matki Kościoła*, Rzym 1974, 13; B. PYLAK, *Ruch Pomocników Maryi Matki Kościoła i jego eklezjalny fundament*, „Zeszyty Naukowe KUL” 17(1974) nr 3, 79-92.

¹¹⁷ Ze wspomnień Autora.

Królowej Polski)¹¹⁸. W programie dziewiątego roku Wielkiej Nowenny prymas Wyszyński podkreślał, że soboty Królowej Polski są nową formą *oddawania czci Matce Bożej, nie tylko przez udział w wieczornym nabożeństwie, ale przez przeżycie całego dnia w duchu łączności z Maryją. Każda sobota to dzień miłości społecznej, pokoju i pojednania, to dzień, w którym w szczególny sposób upraszano u Matki Bożej Królowej Polski opiekę nad Kościołem, to dzień szerokiego serca i bezinteresownej modlitwy za Kościół i Ojczyznę*¹¹⁹. Aktualnie szansę pogłębionego przeżywania sobót stanowią teksty formularzy Mszy św. zawarte w „Zbiorze Mszy św. o Najświętszej Maryi Pannie”, przy zachowaniu odpowiednich przepisów liturgicznych¹²⁰.

Po wprowadzeniu języka polskiego do liturgii Mszy św. tylko podczas przygotowania darów i rozdawania Komunii św. modlono się w sanktuarium różnego rodzaju pieśniami. Obecnie Godzinki o Najświętszej Maryi Pannie śpiewane są o godz. 5:30, przed odsłonięciem Cudownego Obrazu. Modlitwa różańcowa celebrowana jest codziennie jako odrębne nabożeństwo z wystawieniem Najświętszego Sakramentu po godz. 16:00. Podczas nocnych czuwań najczęściej rozważania różańcowe i inne nabożeństwa prowadzą świeccy.

We wczesnych latach 60. wygłaszano w sanktuarium 2-3 kazania dziennie, w niedzielę zaś głoszono także konferencję o godz. 12:00. Niekiedy pouczenie łączono z modlitwą różańcową.

Po Soborze dokonywały się nie tylko przemiany ilościowe w zakresie tej formy ewangelizacji. Została ona złączona z Eucharystią – tak więc dokonywało się przezwyciężanie biegunowości: słowo – sakrament, przezwyciężanie sakramentalizmu. W zakresie kształtowania świadomości eklezyjalnej pielgrzymów, zarówno duchownych, jak i świeckich, wprowadzenie w 1965 roku w sanktuarium jasnogórskim Mszy św. koncelebrowanych (każdego dnia), pozostawało przez kilka lat precedensowym wydarzeniem w skali Kościoła w Polsce, ze względu na dominującą liczbę parafii obsługiwanych przez tylko jednego lub przez najwyżej dwóch duszpastery. W czasie tych koncelebracji wprowadzono komentarze (1967-1968) przygotowane przez specjalistów, wyjaśniające sens tej odnowionej formy sprawowania liturgii Eucharystii¹²¹.

Pełniejszemu przeżywaniu Eucharystii przez pielgrzymów, szczególnie w Kaplicy Cudownego Obrazu, służy praktyka udzielania Komunii

¹¹⁸ Z.S. JABŁOŃSKI, *Inicjatywy maryjne kardynała Stefana Wyszyńskiego...*, 78-79.

¹¹⁹ „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 47(1965) 82.

¹²⁰ KONGREGACJA KULTU BOŻEGO, *Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 14(1988) nr 1, 91-92.

¹²¹ W. DANIELSKI, *Komentarze do Mszy św. koncelebrowanej (1965)*, AJG bez sygn.

w czasie celebracji, a nie, jak wcześniej, głównie w Wieczerniku i na Placu Jasnogórskim.

W czasie dużego napływu pątników centralne Msze św. odprawiane są na Szczycie jasnogórskim, by umożliwić wiernym zebranych na placu przed sanktuarium udział wspólnotowy i przeżycie „święta pielgrzymów”. Przewodniczą im najczęściej księża biskupi z prymasem i kardynałami na czele. Takich celebracji bywa ok. 20 w ciągu roku¹²².

Po Soborze Watykańskim II, który dowartościował liturgię słowa, zwiększono na Jasnej Górze (i zapewne w innych sanktuariach) częstotliwość przepowiadania w czasie Mszy św. Każdego dnia wygłasza się 5 kazań-homilii, przeważnie w oparciu o maryjne teksty biblijne. W niedzielę ma miejsce około 10 homilii w Kaplicy Cudownego Obrazu i w bazylice. Liczba kazań i homilii wygłaszanych w sanktuarium w ciągu dwudziestu pięciu lat uległa znacznemu zwiększeniu: z 950 w 1962 roku do prawie 2500 w roku 1987, a obecnie ok. 3 tys. Konferencje bywają głoszone w czasie nocnych czuwań, a także w Kaplicy Różańcowej i innych znacznie większych salach, m.in. w aulach Jana Pawła II (od 1979) i Augustyna Kordeckiego (od 2000), zwłaszcza podczas pielgrzymek maturzystów i ogólnopolskich pielgrzymek stanowo-zawodowych. W tych aulach odbywają się różnego rodzaju ogólnopolskie sympozja o wymiarze mariologiczno-maryjnym, jak również związane z nauką społeczną Kościoła, podczas których głoszą referaty także świeccy¹²³.

W stosunkowo najmniejszym zakresie uwzględnione zostały proponowane po Soborze zmiany w celebracji sakramentu pokuty. Dominuje indywidualne przystępowanie do tego sakramentu. Tylko niektóre grupy pątników odprawiających w sanktuarium rekolekcje, indywidualne wyznanie grzechów poprzedzają nabożeństwami pokutnymi – w szerszym zakresie praktykowane są one wśród uczestników pieszych pielgrzymek. Próby stałego celebrowania nabożeństw pokutnych na Jasnej Górze nie powiodły się, m.in. z racji stosunkowo krótkiego pobytu pielgrzymów w sanktuarium. Jednym z elementów ułatwiających przygotowanie wiernych do pogłębionego przeżycia sakramentu pokuty stanowią udostępniane pątnikom teksty rachunków sumienia. Na Jasnej Górze przygotowano także specjalny rachunek sumienia w oparciu o Jasnogórskie Śluby Narodu¹²⁴.

¹²² Sprawozdanie kustosa z posługi duszpasterskiej w sanktuarium jasnogórskim (1962-2005), AJG bez sygn.

¹²³ *Sanktuarium maryjne – miejscem ewangelizacji*, w: *Euntes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, red. S. KOPEREK i inni, Kraków 1993, 156-172.

¹²⁴ R. JASIULEWICZ, *Rachunek sumienia w oparciu o Jasnogórskie Śluby Narodu Polskiego*, Jasna Góra-Częstochowa 2006.

Po Soborze Watykańskim II, zwłaszcza w okresie letnim, sakrament pokuty sprawowany był w Wieczerniku, gdzie w tym czasie nie celebrowano się Eucharystii. Dopiero w 2007 r. oddano do użytku Kaplicę Pokuty i Pojednania (11 konfesjonałów). Cisza ułatwia skupienie penitentom, a kształt konfesjonałów zapewnia dyskrecję wyznania grzechów i pouczenia spowiednika¹²⁵.

Zapewne w innych sanktuariach dokonywały się podobne przemiany, chociaż ze zrozumiałych względów miały one mniejszy zakres.

Znaczący dokument wydany przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów stanowi „Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti” (2002), w którym znajdują się wskazania – wzory sprawowania liturgii w sanktuariach w kontekście pobożności maryjnej. Stanowił on przedmiot refleksji w ramach sympozjum zorganizowanego przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie 31 marca 2003 roku¹²⁶.

7. Przepowiadanie Słowa Bożego naznaczone soborową mariologią

Propagowanie mariologii Soboru Watykańskiego II powinno dokonywać się zwłaszcza w ramach przepowiadania słowa Bożego, a także katechez wygłaszanych dla dzieci i młodzieży. Dotąd nie dysponujemy wystarczającą analizą kazania wygłaszanych w Polsce po Soborze, bowiem przeprowadzoną refleksją objęto lata 1965-1980. Tadeusz Lewandowski, uwzględniając tylko kazania drukowane (1149), zauważył, że zaledwie 172 kaznodziejów powoływało się na VIII rozdział Konstytucji dogmatycznej o Kościele. Nie można uważać tych danych za pełny obraz korzystania w kaznodziejstwie polskim ze źródeł soborowych. Znajdowała się bowiem grupa teologów (S. Grzybek, J. Kudasiewicz, A. Nossol, M. Rzeszewski, W. Świerzawski, A. Zuberbier), którzy nie cytowali rozdziału „Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła”, ale pisali kazania w jego duchu. W 18 wypadkach znajdujemy myśli adhortacji *Marialis cultus* Pawła VI, będącej kontynuacją Soboru. Biskup Alfons Nossol odwołuje się do *Signum magnum* Pawła VI¹²⁷.

¹²⁵ S. TOMOŃ, *Na nowo spowiednica*, <http://jasnagora.com/> [28.05.2012]

¹²⁶ J. KUMALA, *Liturgia i pobożność ludowa w sanktuariach*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, red. W. NOWAK, Olsztyn 2003, 166-177.

¹²⁷ T. LEWANDOWSKI, *Soborowa wizja Maryi a polskie kaznodziejstwo maryjne*, „Współczesna Ambona. Kwartalnik homiletyczny” 14(1985) nr 4, 139-155.

W późniejszym okresie, J. Usiadek podjął się analizy kazań księży biskupów, jednak w krótkim czasie zrezygnował z dociekań. Jest on autorem książki „Najświętsza Maryja Panna w tajemnicy Chrystusa i Kościoła”, zawierającej próbę przybliżenia nauczania Soboru Watykańskiego II w tym względzie¹²⁸.

Nieporównywalnie ważny wkład w recepcję nauki mariologicznej Soboru Watykańskiego II wnosili wybitni kaznodzieje – uczestnicy Soboru. Nie sposób wszystkich wymienić.

Wiodąca rola przypadła prymasowi Polski Słudze Bożemu kard. Wyszyńskiemu, który spędził na Jasnej Górze w sumie 603 dni¹²⁹.

Prymas Polski zwykle wygłaszał homilie-przemówienia do wielotysięcznych rzesz wiernych w uroczystości: 3 maja – Królowej Polski, 15 sierpnia – Wniebowzięcia NMP i 26 sierpnia – Matki Bożej Jasnogórskiej. Wówczas najczęściej (od 1964 r.) celebrował Eucharystię arcybiskup, późniejszy kardynał, Karol Wojtyła.

Ogrom posługi ewangelizacyjnej nie tylko wyraża się tym, że Prymas Tysiąclecia niemal każdego dnia pobytu w sanktuarium wygłaszał kilka kazań, przemówień, refleksji modlitewnych i referatów, ile raczej różnorodnością grup słuchaczy, poczynając od księży biskupów poprzez duszpaste-rzy, zakonników, siostry zakonne, przedstawicieli stanów i wielu zawodów, a kończąc na wielotysięcznych rzeszach pielgrzymów przybywających na największe uroczystości jasnogórskie. W większości te wystąpienia prymasa Polski były przedłożeniami formacyjnymi i programowymi, uwzględniającymi w pewnym zakresie nauczanie Soboru, szczególnie o Matce Bożej, aktualny program duszpasterski Kościoła w Polsce, jak również sytuację społeczno-polityczną kształtowaną przez władze totalitarne¹³⁰.

Teologiczne refleksje Prymasa Tysiąclecia, osadzone w rzeczywistości narodu i Kościoła, nie były spekulatywnymi dociekaniami, ale raczej proklamacją wiary w konkretnym czasie i miejscu. Osobiste przeżycie wyjątkowej mocy Maryi Jasnogórskiej Prymas usiłował uczynić konkretnym i skutecznym doświadczeniem całego Kościoła w Polsce. Bezgranicznym zawierzeniem Maryi wpisał się na trwałe w misterium Jasnej Góry. Jego maryjna myśl wyznaczała drogi posługi polskiego Kościoła. Pozostaje wyzwaniem i programem.

Fundament mariologii Prymasa stanowiła zasada *per Mariam ad Iesum*. Charakterystyczną cechą takiego ujęcia mariologii jest kult maryjny

¹²⁸ Olsztyn 1980.

¹²⁹ Z.S. JABŁOŃSKI, *Jasnogórskie kalendarium Prymasa Polski Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Jasna Góra-Częstochowa 2002, 8.

¹³⁰ TAMŻE.

i pobożność na wskroś chrystotypiczna. Z tego względu w listach pasterskich i kazaniach często spotykamy zwroty: „Dzięki Niej zachowaliśmy skarb wiary”, „Ona zwyciężyła i zwycięży”, „Ona pomaga”¹³¹.

Jasnogórski Akt Oddania Maryi, służący pogłębieniu wiary, jak określił to Paweł VI, w duchu mariologii Soboru Watykańskiego II, miał być nośnikiem treści sprzyjających formacji świeckich jako aktywnych uczestników życia społeczno-politycznego. Kardynał Wojtyła, wygłaszając ponad 100 razy przemówienia i homilie¹³² do wielotysięcznych rzesz pielgrzymów w największe uroczystości jasnogórskie i podczas ogólnopolskich pielgrzymek, aktualizował treści związane z różnymi formami pobożności maryjnej, zwłaszcza wyrażającej się w zawierzeniu Maryi¹³³. Za klasyczny tekst kard. Wojtyły uznaje się komentarz do Milenijnego Aktu Oddania – refleksji, która zawiera w sobie jako dopełniające formuły (drogi) *per Mariam ad Iesum* i *per Iesum ad Mariam*. Dodajmy, że ta druga opcja z pewnym trudem upowszechnia się w teologii i pobożności maryjnej w Polsce. Niektórzy z mariologów (Celestyn Napiórkowski OFMConv) podkreślali, że autoryzowana została ona dopiero przez Jana Pawła II podczas Międzynarodowego Mariologicznego Kongresu w Rzymie w roku Jubileuszu Chrześcijaństwa 2000¹³⁴.

Za znaczącą pomoc w upowszechnianiu nauczania Soboru Watykańskiego II z mariologią włącznie, należy uznać dzieło kard. Karola Wojtyły „U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II”, wydane w Krakowie w 1972 r. Ten swoisty komentarz uczestnika Soboru nie został upowszechniony. Ponownie wydano go kilka razy dopiero po wyborze Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową¹³⁵. W 1976 roku kard. Karol Wojtyła, odpowiedzialny z ramienia Episkopatu Polski za formację świeckich, podjął problematykę maryjną pod znamienym tytułem: „Inspiracja maryjna Vaticanum II”, wzywając do przemyślenia naszej rodzimej maryjności, ponieważ Sobór nie tylko spełnił zadanie doktrynalne, nie tylko pouczył

¹³¹ Por. J. PACH, *Od indywidualnego wymiaru Aktu Oddania się Prymasa Wyszyńskiego Matce Bożej w Stoczku Warmińskim do społecznych i eklezjalnych zawierzeń jasnogórskich Jana Pawła II*, w: *Przez Akt Oddania do Zawierzenia Maryi w Trzecim Tysiącleciu*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, J. PACH, Jasna Góra-Częstochowa 2004, 78.

¹³² E. WILK, „*Totus Tuus*” jasnogórskimi pielgrzymkami pisane, „Jasna Góra” 9(1991) nr 9, 22-27.

¹³³ *Jasnogórska Bogurodzica w wypowiedziach błogosławionego Jana Pawła II*, wydanie drugie uzupełnione, t. 1-3, Jasna Góra-Częstochowa 2011.

¹³⁴ Por. A. NADBRZEŻNY, *Per Iesum ad Mariam. Hasło, które stało się programem*, w: *Mariologia Jana Pawła II. Problem reinterpretacji i sposób recepcji*, red. K. KLAUZA, K. PEK, Lublin 2007, 151-162.

¹³⁵ Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1988; Wydawnictwo „Unum”, Kraków 2003.

o Kościele, ale stworzył także wyraźną orientację pastoralną, wskazując kierunek autorealizacji (samourzeczywistnienia się) Kościoła. Stąd też nowe przemyślenie naszej polskiej maryjności nie może pozostać w sferze samej teorii, ale musi wejść równocześnie w cały proces współczesnej autorealizacji Kościoła w Polsce i w nim się odzwierciedlić. Kardynał Wojtyła nawiązał konkretnie do idei Pomocników Maryi Matki Kościoła wysuniętej przez prymasa Polski i podjętej przez Episkopat Polski. Sama idea Pomocników Maryi Matki Kościoła wypływa z inspiracji maryjnej i równocześnie usiłuje ją na nowo określić, odwołując się do rzeczywistości Kościoła oraz do tytułu Matki Kościoła¹³⁶.

Jako papież, Jan Paweł II niejednokrotnie podkreślał walory uniwersalne jasnogórskiej pobożności maryjnej, nawołując Episkopat Polski podczas konferencji plenarnych, w których uczestniczył na Jasnej Górze (1979 i 1983) do kontynuowania dotychczasowych doświadczeń duszpasterskich Kościoła w Polsce związanych z jasnogórskim sanktuarium. W ramach obchodów 600-lecia Jasnej Góry, podczas spotkania z Episkopatem Polski (19 VI 1983 r.) stwierdził, że wydarzenia lat osiemdziesiątych potwierdziły słuszność maryjnej drogi dziedzictwa jasnogórskiego, jakim był Milennijny Akt Oddania: *Z Maryjnej inspiracji naszego Milenium, wspartej postacią św. Maksymiliana, musi wypływać wszystko to, co służy wolności człowieka i narodu*¹³⁷.

Ojciec Święty ukazywał wieloaspektowo aktywną obecność Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, a także narodu, ujawniającą się w misterium jasnogórskiego sanktuarium.

Jako pasterz całego Kościoła, Jan Paweł II łączył się duchowo z Jasną Górą, celebrując w największe uroczystości jasnogórskie Msze św. z udziałem Polaków, przeważnie w Watykanie lub Castel Gandolfo. Przy tej okazji aktualizował przesłanie Aktu zawierzenia Maryi, jak również Ślubów Jasnogórskich¹³⁸.

Nie sposób pominąć również całego 25-letniego okresu posługi (1981-2006) prymasa Józefa Glempa, naznaczonego wolą kontynuowania dziedzictwa swojego poprzednika. Jego nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny, obecnej w znaku Jasnogórskiego Obrazu, miało inny koloryt niż jego wielkich poprzedników.

Prymas Glemp podkreślał, że Śluby stanowią dzieło-dar Maryi Wspomożycielki i nie zamykają one rozwoju naszej duchowości, ale ją otwie-

¹³⁶ K. WOJTYŁA, *Inspiracja maryjna Vaticanum II*, w: *W kierunku prawdy*, red. B. BEJZE, Warszawa 1976, 112-121.

¹³⁷ JAN PAWEŁ II, *Kościół ma służyć prawdziwej wolności człowieka i narodu*, w: *Jasnogórska Bogurodzica...*, t. 1, 159.

¹³⁸ *Jasnogórska Bogurodzica...*, t. 2-3.

rają na nadchodzące wydarzenia dla kolejnych pokoleń. Stawały się one dla Prymasa kluczem interpretacyjnym wydarzeń społeczno-politycznych w odpowiednich latach¹³⁹.

Pogłębiającą religijnie motywację Ślubów Narodu stanowił Akt Oddania Maryi w Niewolę Miłości z 1966 r., co potwierdził Jan Paweł II jako pastoralne odczytanie nauczania Soboru Watykańskiego II o Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła¹⁴⁰. Prymas Józef Glemp często odwoływał się do tej aprobaty Papieża, który wykazywał jego zakorzenienie w biblijnym paradoksie śmierci i życia¹⁴¹.

W uroczystość Matki Bożej Jasnogórskiej, 26 sierpnia 1984 r., prymas Glemp przypomniał o eklezjalnym wymiarze jasnogórskiej maryjności: *Tu, przed Jasnogórskim Wizerunkiem Maryi, kształtuje się nie tylko religijna świadomość wierzących i nawracania się niewierzących, ale przede wszystkim kształtuje się rzeczywistość żywego Kościoła w Polsce. Trzeba się wsluchać w tę niezwykłą katechezę maryjną, aby określić program kościelnego działania w Polsce. Tymi, którzy najlepiej wczuwali się w zamiary Maryi, w owo „Cokolwiek Syn mój powie, czyńcie”, są obecnie papież Jan Paweł II i wielki nauczyciel maryjny Prymas Polski Stefan Wyszyński*¹⁴².

Pośród kilkudziesięciu paulinów na szczególną uwagę zasługują dwie postacie: o. Paweł Kosiak (zm. w 1995) i o. Rufin Abramek (zm. 1990) posługujący w sanktuariach maryjnych, zwłaszcza na Jasnej Górze.

Ojciec Kosiak – sekretarz Komisji Maryjnej Episkopatu – był aktywnym kaznodzieją jasnogórskim, uczestniczył w licznych sympozjach informujących nie tylko duchowieństwo o aktualnych problemach związanych z pogłębieniem pobożności maryjnej w optyce nauczania Soboru Watykań-

¹³⁹ Z.S. JABŁOŃSKI, *Jasnogórskie przesłanie prymasa Polski kard. Józefa Glempla, w: W wierności Bogu i Kościołowi. Księga pamiątkowa dedykowana Prymasowi Polski w 80. rocznicę urodzin*, red. M. KACZMARSKI, H. MAŁECKI, Warszawa 2009, 101-117.

¹⁴⁰ K. WOJTYŁA, *Komentarz teologiczno-duszpasterski do Aktu dokonanego na Jasnej Górze 3 maja 1966 roku*, w: *Jasnogórski Pielgrzym – Jan Paweł II*, red. J. PŁATEK, Jasna Góra 1986, 351 nn.; JAN PAWEŁ II, *Tutaj zawsze byliśmy wolni*, w: *Jasnogórska Bogurodzica w wypowiedziach Jana Pawła II*, t. 1, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2003, 29.

¹⁴¹ JAN PAWEŁ II, *Zawierzenie do najdalszych granic miłości*, w: *Jasnogórska Bogurodzica...*, 31; J. GLEMP, *Z Jasnogórskiego Szczytu...*, 41, 181, 231-232, 284, 285, 293, 297-298, 319, 355, 356, 365, 368, 376-377, 381, 396, 419, 451, 472, 414, 519.

¹⁴² TENŻE, *Maryja najlepszym wzorem wspomaganie Kościoła* (Homilia w uroczystość NMP Częstochowskiej, 26 sierpnia 1984 r.), w: *Z Jasnogórskiego Szczytu...*, 76-77. Z.S. JABŁOŃSKI, *Jasnogórskie przesłania Prymasa Polski kard. Józefa Glempla, w: W Wierności Bogu i Kościołowi. Księga pamiątkowa dedykowana Józefowi Kardynałowi Glemplowi Prymasowi Polski w 80. rocznicę urodzin*, red. M. KRECZMAŃSKI, H. MAŁECKI, Warszawa 2009, 101-117.

skiego II. Popularyzował to nauczanie na łamach „Biblioteki Kaznodziej-skiej”, gdzie zamieścił ponad 900 tekstów. Ze względu na ograniczenia cenzury, podejmowane tematy musiały mieć sformułowania ogólne i stąd może nie zawsze zrozumiane były przez czytelników¹⁴³.

Pewien wkład w upowszechnianie mariologii współczesnego Ko-ściola miał o. Rufin Abramek (duszpasterz akademicki, przeor jasnogór-ski 1984-1990, uczestnik pieszych pielgrzymek), doktor bibliistyki, wy-kładowca Akademii Teologicznej w Warszawie, a także pierwszy redaktor miesięcznika „Jasna Góra” (1983-1990). Ojciec Rufin należał do „współ-komentatorów” encykliki *Redemptoris Mater* Jana Pawła II. Podjął temat „Wiara Maryi a wiara Abrahama”¹⁴⁴. Jest też autorem obszernego opraco-wania „Jasnogórska mariologia kard. Karola Wojtyły”¹⁴⁵. Zarówno mó-wione (wygłaszał rekolekcje dla różnych grup, zwłaszcza dla młodzieży akademickiej), jak i pisane słowo o. Rufina znacząco oddziaływało na ma-ryjny wymiar życia religijnego odbiorców, co potwierdzają świadectwa nie tylko studentów z DA „Skalka” w Krakowie¹⁴⁶.

W propagowaniu przepowiadania maryjnego w sanktuariach na uwagę zasługuje podjęcie przez paulina o. Jana Nalaskowskiego tematu „Jasno-górska posługa słowa Bożego w świetle VIII rozdziału *Lumen gentium*”, opublikowanego na łamach rocznika „Studia Claromontana”¹⁴⁷. Podkreśl-my, że autor przez długie lata był wykładowcą homiletyki w Wyższym Se-minarium Duchownym Zakonu Paulinów w Krakowie na Skalce. Ponadto uczestniczył w ogólnopolskich zjazdach pastoralnych. Autor wykorzystuje najnowszą literaturę przedmiotu i nauczanie maryjne Jana Pawła II¹⁴⁸.

Jednej z przyczyn stosunkowo ograniczonej asymilacji mariologicznej nauki Soboru przez duszpasterzy należy upatrywać w małej ilości opraco-wań teologicznych dotyczących mariologii soborowej. Jednak trzeba za-uważyć, że Komisja Maryja Episkopatu Polski przygotowywała także ma-

¹⁴³ P. KOSIAK, *Maryja w życiu chrześcijanina*, w: *Matka Odkupiciela. Komentarz do en-cykliki Redemptoris Mater*, red. ST. GRZYBEK, Kraków 1988, 227-239.

¹⁴⁴ R. ABRAMEK, *Wiara Maryi a wiara Abrahama*. w: *Matka Odkupiciela...*, 270-290.

¹⁴⁵ TENŻE, *Jasnogórska mariologia kard. Karola Wojtyły*, „Studia Claromontana” 1(1981) 7-39.

¹⁴⁶ *Człowiek Jasnogórski. Ojciec Rufin Abramek*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, K. TYMIŃSKA, Jasna Góra-Częstochowa 2005; R. ABRAMEK, *Pieśni Jasnogórskiego Apelu. Rozwa-żania podczas modlitwy Apelu Jasnogórskiego 1984-1989*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, K. TYMIŃSKA, Jasna Góra-Częstochowa 2009.

¹⁴⁷ Część pierwsza: „Studia Claromontana” 3(1982) 9-29; część druga: „Studia Claro-montana” 4(1983) 22-50.

¹⁴⁸ J. NALASKOWSKI, *Jana Pawła II teologia jasnogórskiego sanktuarium*, w: *W blasku błogosławionego Jana Pawła II. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne, Jasna Góra 13 maja 2011*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2011, 51-67.

teriały dla kaznodziejów głoszących rekolekcje w okresie Wielkiego Postu, a także organizowano w Warszawie i Krakowie specjalne spotkania pastoralne dla rekolekcyjistów-misjonarzy przed Wielkim Postem z udziałem kompetentnych duszpasterzy¹⁴⁹.

8. Niektóre formy kultu maryjnego

Celebracje po Soborze: nabożeństwa majowe i czerwcowe, odprawiane z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, bywały połączone z posługą słowa – homilią lub kazaniem. Najbardziej rozbudowane miały (i mają) miejsce w dni uroczystości odpustowych, w związku z przybyciem licznych pielgrzymek. Najczęściej przewodniczyli im z posługą słowa biskupi. Specyficzne nabożeństwo jasnogórskie stanowi procesja maryjna ze śpiewem pieśni „Ze wzgórz Częstochowy”. Nabożeństwo to wspomina dzieje kultu Matki Bożej Jasnogórskiej, a procesja idzie z kopią Wizerunku, przemierzając wały jasnogórskie wokół sanktuarium¹⁵⁰.

Wyjątkową celebracją maryjną na Jasnej Górze i w niektórych sanktuariach jest od 8 grudnia 1953 r. codzienny Apel Jasnogórski, którego trzy główne wyznania: „jestem, pamiętam, czuвам” otrzymały biblijne uzasadnienie w ujęciu Jana Pawła II. Wskazał on również, że Apel stanowi swoistą syntezę zawierzenia Maryi ukierunkowanego na ewangelizację. Dopełniającym rozważania elementem tego nabożeństwa jest medytacja jednej z tajemnic różańcowych¹⁵¹.

W perspektywie zapotrzebowania pielgrzymów na pogłębienie maryjności jasnogórskiej, w 2000 roku zainicjowano Jasnogórskie Dni Skupienia. Odbywają się one pięciokrotnie w ciągu roku i trwają trzy dni, gromadząc kilkadziesiąt osób w każdym turnusie. Refleksje i modlitwy w czasie każdej serii koncentrują się wokół zapowiedzianych tematów. W 2005 roku skupiano się wokół hasła: „Maryja drogą nadziei”¹⁵².

¹⁴⁹ Na podstawie materiałów Autora.

¹⁵⁰ Autorką pieśni jest s. Franciszka Łukaszewicz CR. Pieśń składająca się z 58 zwrotek, stanowi popularny zapis dziejów więzi naszego narodu z Jasnogórską Królową Polski. H. SKALIK, E. STANIEWSKA, *Błogosławiona Halina Borzęcka wzorem dla współczesnych kobiet*, w: *Z Maryją Królową Polski bądźmy świadkami miłości. Dziś i jutro. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne Jasna Góra, 23-24 kwietnia 2010*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2010, 444.

¹⁵¹ JAN PAWEŁ II, *Jestem przy Tobie, pamiętam, czuвам...*, w: *Jasnogórski Bogurodzica w wypowiedziach Jana Pawła II*, t. 3, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2011, 237-242; *Modlitwa Apelu Jasnogórskiego*, w: TAMŻE, t. 2, 289-333.

¹⁵² W 2011 roku przeprowadzono 15 serii rekolekcji dla różnych grup zorganizowanych, odbyło się 11 kongresów i sympozjów naukowo-duszpasterskich. S. TOMON, *Odnaleźć Chrystusa*, <http://jasnagora.com/wydarzenie.php?ID=1390> [21.03.2012]; Informacje przekazane przez kustosa Bazyliki Jasnogórskiej 30 XII 2011 r.

W Licheniu, od 1997 roku, trzydniowe rekolekcje zamknięte organizuje Centrum Formacji Maryjnej „Salvatoris Mater” dla różnych grup zainteresowanych tematyką maryjną¹⁵³.

W Roku Różańca Świętego, celem trwania we wspólnocie modlitwy z Jasną Górą i Ojcem Świętym, od 1 marca 2003 r. pielgrzymi przybywający w zorganizowanych grupach otrzymywali okazały różaniec wraz z tekstem błogosławieństwa Jana Pawła II: *Klasztorowi Jasnogórskiemu oraz wszystkim pielgrzymom, którzy w Roku Różańca Świętego kontemplować będą Oblicze Chrystusa wraz z Jasnogórską Matką Kościoła i Królową Polski, aby stawali się nosicielami Jego światła, z serca błogosławie*¹⁵⁴.

Pontyfikat Jana Pawła II nazaczył wyraźny rys maryjny, czego wyrazem są jego liczne wypowiedzi mariologiczne, z encykliką *Redemptoris Mater* na czele, pielgrzymki do sanktuariów maryjnych, koronacje obrazów i figur Matki Bożej, a zwłaszcza wielokrotnie składane akty zawierzeń maryjnych. Papież pragnął pogłębienia przeżywania tajemnicy Maryi, krzewienia kultu Najświętszej Maryi Panny, zaangażowania w pełnieniu woli Bożej na wzór Matki Odkupiciela, czyli według przykładu, który pozostawiła nam na kartach Ewangelii Maryja Matka Pana. W pierwszej swojej encyklice *Redemptor hominis* (1979 r.) Jan Paweł II wprowadził nowy tytuł, określając Maryję jako „Matkę naszego zawierzenia”¹⁵⁵. Zauważmy również, że w odniesieniu Jasnogórskiej Bogurodzicy użył określenia „Jasnogórska Matka Kościoła”¹⁵⁶.

Po 1991 roku Jan Paweł II już ponad 200 razy wypowiedział akty zawierzenia w czasie pielgrzymek apostolskich w różnych miejscach i sanktuariach świata¹⁵⁷. Na Jasnej Górze złożył sześć aktów zawierzenia Maryi. Nawiązywał do nich w czasie wielu spotkań z rodakami w Rzymie i Castel Gandolfo, a także ukazywał biblijny wymiar zawierzenia podczas pielgrzymek jasnogórskich. Zgromadzona w 2011 roku dokumentacja, zapewne wybiórcza, jasnogórskich aktów zawierzenia, potwierdza upowszechnianie się tej praktyki, bowiem obejmuje szerokie kręgi wierzącego ludu: hierar-

¹⁵³ W 2012 roku miało miejsce 16 serii rekolekcji tematycznych zamkniętych dla różnych grup stanowo-zawodowych. *Z Maryją we wspólnocie Kościoła* – to ulotka wydana w Licheniu.

¹⁵⁴ Rozdano ok. 3 tys. różańców, w większości wspólnotom parafialnym, jak również zgromadzeniom zakonnym, które przybywały z okazji swoich jubileuszy. *Różaniec z Jasnej Góry*, „Jasna Góra” 21(2003) nr 7-8, 44.

¹⁵⁵ RH 22.

¹⁵⁶ M.in.: JAN PAWEŁ II, *Matko nie opuszczaj, Matko prowadź!*, w: *Jasnogórska Bogurodzica w wypowiedziach błogosławionego Jana Pawła II*, wyd. 2, t. 1, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2011, 113.

¹⁵⁷ Por. B. LEWANDOWSKI, *Zawierzyć Maryi. Antologia wypowiedzi i aktów zawierzeń maryjnych Jana Pawła II*, Rzym 1991, 5.

chów Kościoła, kapłanów diecezjalnych, zakonów i zgromadzeń zakonnych, organizacji i stowarzyszeń religijnych i świeckich, stanów i zawodów, przedstawiciele struktur państwowych i samorządowych, uczelni wyższych i studentów, szkół, pedagogów i uczniów oraz indywidualne¹⁵⁸.

Oficjalnie wypowiedane w jasnogórskim sanktuarium akty zawierzenia nawiązują do aktualnej sytuacji Kościoła i ukierunkowują wiernych oraz różne środowiska do odpowiedzialności za życie Kościoła w duchu społecznej nauki zgodnej z Ewangelią. Niekiedy jednak to całkowite oddanie się Maryi, wypowiedane publicznie, zdaje się być zdominowane prośbami o opiekę Maryi jako Matki, Królowej Polski, która pozostaje wzorem wiary, nadziei i miłości¹⁵⁹. W świetle testamentu Chrystusa (J 19, 25-27) akt zawierzenia jest w rzeczywistości świadomym uznaniem wyjątkowego udziału, jaki Maryja zajmuje w tajemnicy Chrystusa i Kościoła¹⁶⁰.

Mając na uwadze aspekt pastoralny, należy stwierdzić, że mimo pewnych zastrzeżeń, których świadom był także Jan Paweł II, zawierzenie Maryi może stanowić jedną z bardziej skutecznych form maryjnej formacji wiernych. Stąd też za nieodzowne uznawał wyjaśnienia ukazujące m.in. biblijne zakorzenienie zawierzenia Maryi. Ojciec Święty wskazywał, że zawierzyć się Matce Odkupiciela to uczynić to, co uczynił apostoł Jan („wziął Ją do siebie”); wejść w krąg Jej macierzyńskiej miłości; zawierzyć Jej słowu, kiedy mówi: *Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie*. Właśnie wówczas zawierzenie Maryi staje się rzeczywistością codziennego życia chrześcijańskiego, naznaczona wypełnianiem woli Pana. W ten sposób również zawierzenie Maryi nie zatrzymuje się na Niej, lecz skierowane jest ku Chrystusowi¹⁶¹.

W niektórych sanktuariach, m.in. w Licheniu, adaptowane są akty zawierzenia, nawiązujące do charyzmatu sanktuarium lub proponuje się pielgrzymom teksty m.in. św. Jana Pawła II, ewentualnie Sługi Bożego kard. Stefana Wyszyńskiego¹⁶².

Na upowszechnianie się praktyki zawierzenia znaczący wpływ wywierała peregrynacja Kopii Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej. Zazwyczaj uro-

¹⁵⁸ *Z błogosławionym Janem Pawłem II zawierzamy Maryi. Antologia zawierzeń Jasnogórskiej Matce Kościoła*, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2011.

¹⁵⁹ J. MAJKA, *Socjologiczne aspekty kultu maryjnego w Polsce*, w: *Colloquium Salutis*, red. J. KRUCINA i inni, Wrocław 1970, 178.

¹⁶⁰ Por. KONGREGACJA DS KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Pallotinum 2003, 204.

¹⁶¹ Por. RM 46.

¹⁶² Akt Osobistego Oddania się Matce Najświętszej, http://www.pielgrzymka.konin.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=475:akt-osobistego-oddania-siematce-najswietszej&catid=41:maryjno&Itemid=106 [20.12.2012]

czystego zawierzenia Maryi lokalnego Kościoła dokonywał biskup diecezji na zakończenie nawiedzenia. W poszczególnych parafiach dokonywano również aktu zawierzenia wspólnoty parafialnej. Zawierzenia te, wyrażane zazwyczaj w formie modlitewnej, wyrażają specyfikę danej społeczności i rozliczne problemy Kościoła oraz całej rodziny ludzkiej¹⁶³.

Aby zawierzenie Maryi spełniło rolę formacyjną, należy zauważyć, że nie jest ono celem samym w sobie, ale w Chrystusie ma swój początek i skutecznie do Niego też winno zmierzać¹⁶⁴.

9. Stowarzyszenia religijne w sanktuariach

Recepcja mariologii Soboru Watykańskiego II, znajdująca odbicie w zawierzeniu Maryi, znajduje swój wyraz w rozmaitych ruchach i wspólnotach, które poprzez zapatrzenie w Służebnicę Pańską starają się rozwijać Jej kult oraz kształtować życie członków w taki sposób, by Jej postać znajdowała w nim swoje żywe i konkretne odzwierciedlenie. Wymieńmy najważniejsze ruchy.

Na kształtowanie maryjności polskiego społeczeństwa specyficzny wpływ wywarło Rycerstwo Niepokalanej, które propaguje duchowość św. Maksymiliana Kolbe naznaczoną ofiarowaniem się Matce Bożej Niepokalanej. Po trudnym okresie zmagania Kościoła z ideologiczną agitacją systemu komunistycznego, w latach 80. podjęło bardziej aktywną działalność. Okoliczność sprzyjającą rozwojowi Rycerstwa stanowiła beatyfikacja o. Maksymiliana w 1971 r. i jego kanonizacja w 1982, której znaczenie Jan Paweł II wiązał z obchodami 600-lecia Jasnej Góry: *Ten szlak współczesności prowadzi na Jasną Górę również od świeżej jeszcze mogiły wielkiego Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, który maryjne dziedzictwo ojca Maksymiliana przeniósł w drugą połowę bieżącego stulecia i mocno związał z Jasną Górą*¹⁶⁵.

Znaczące miejsce w propagowaniu maryjności od 1981 roku zajęł w Polsce miesięcznik „Rycerz Niepokalanej”. W latach 90. XX wieku liczba polskich członków przekroczyła 1,6 mln osób. Centrum Narodowe Rycerstwa znajduje się w Niepokalanowie¹⁶⁶.

¹⁶³ *Peregrynacja Wizerunku Matki Bożej...*, 30-35; *Maryjo, do Syna nas prowadź. Pomoce duszpasterskie w związku z Peregrynacją Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w diecezji kieleckiej 30.06.2007 – 13.09.2008*, red. T. RUSIECKI, Kielce 2007, 73.

¹⁶⁴ JAN PAWEŁ II, *Wychowywanie ludzkiej wolności*, „L'Osservatore Romano” 8(1987) nr 11-12, 6-7.

¹⁶⁵ JAN PAWEŁ II, *Ziemia ta wciąż potrzebuje wielorakiego pojednania*, „L'Osservatore Romano” 4(1983) nr specjalny, 55-56.

¹⁶⁶ <http://www.mi-polska.pl>; <http://www.rycerz.franciszkanie.pl> [21.02.2012]

Ruch apostolski Rodzina Rodzin powstał w 1952 roku z inicjatywy prymasa Stefana Wyszyńskiego i Instytutu Ślubów Narodu. Głównymi elementami duchowości Rodziny Rodzin są: eklezjalność, maryjność, polskość, rodzinność. Ma stanowić środowisko kształtowania rodziny w duchu Jasnogórskich Ślubów Narodu. Najbardziej prężny jest w Warszawie¹⁶⁷.

Ruch Światło-Życie, założony w 1954 r. przez Sługę Bożego ks. Franciszka Blachnickiego, inspirowany jest duchowością maryjną św. Maksymiliana Kolbe. Uznaje Maryję Niepokalaną za szczytowe urzeczywistnienie powołania osoby ludzkiej do bezgranicznego oddania się Chrystusowi i Kościołowi. Niepokalana jest dla Ruchu wzorem osobowym, a zjednoczenie się z Nią streszcza całą pobożność maryjną Ruchu. W 1973 roku kard. Karol Wojtyła zawierzył w Krościenku Ruch Światło-Życie Maryi Niepokalanej¹⁶⁸.

Powstałe w Irlandii stowarzyszenie świeckich Legion Maryi, który nawiązuje do maryjności św. Ludwika Grignon de Montfort, od lat 80. rozwija się także w Polsce. Apostolstwo Legionu Maryi, zakorzenione w duchowości maryjnej i powierzone Duchowi Świętemu, jest oparte na wierze we współdziałanie Ducha Świętego i Najświętszej Maryi Panny w dziele zbawienia i szerzenia Królestwa Bożego w świecie. Wzoruje się w czci oddawanej Maryi na maryjności bł. Jana Pawła II, także jego pielgrzymowaniu naznaczonym zawierzeniem Jasnogórskiej Matce Kościoła¹⁶⁹.

W 1980 roku wznowiono w Polsce działalność Apostolatu Maryjnego związanego z Cudownym Medalikiem pod patronatem księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo. W 1996 roku Apostolat przyjął charakter stowarzyszenia ogólnopolskiego. Jedną z cech stowarzyszenia stanowi kształtowanie postawy poświęcenia się Maryi Niepokalanie Poczętej¹⁷⁰.

Od 1985 roku działa w Polsce Ruch Rodzin Nazaretańskich, który jednym z elementów swojego charyzmatu uczynił zmodyfikowaną formułę zawierzenia Maryi propagowanego w Polsce. Swoją maryjność stara się zakorzeniać także w pewnym stopniu w maryjności jasnogórskiej poprzez doroczne ogólnopolskie pielgrzymki, także moderatorów i liderów. Ten ruch rozprzestrzenia się w Kościele powszechnym – istnieje w 40 krajach¹⁷¹.

Bractwa Szkaplerzne obecne były w Polsce od XIII w. W ostatnich latach centralnym sanktuarium kultu Matki Bożej Szkaplerznej w Polsce, od

¹⁶⁷ <http://rodzinarodzin.pl> [21.02.2012]

¹⁶⁸ <http://www.oaza.pl> [21.02.2012]

¹⁶⁹ <http://www.legionmaryi.pl> [21.02.2012]

¹⁷⁰ <http://www.apostolat.pl> [21.02.2012]

¹⁷¹ <http://www.rmn.info.pl> [21.02.2012]

chwili koronacji obrazu Matki Bożej koronami papieskimi w 1988 roku, stała się miejscowość Czerna w Małopolsce. Liczba przyjętych do Bractwa Szkaplerznego wynosi kilkaset tysięcy osób. Szkaplerz wyraża pragnienie naśladowania Maryi, Jej stylu życia i cnót, szczególnie cnoty czystości przeżywanej według własnego stanu¹⁷².

Należy zauważyć, że niektóre ruchy religijne powstałe na Zachodzie Europy swoją duchowość znaczą maryjnością propagowaną przez Jana Pawła II, m.in. Ruch Focolari, Ruch Szensztacki, a także Comunion e Liberazione. Przedstawiciele tego ostatniego aktywnie uczestniczą w pieszych pielgrzymkach na Jasną Górę, zwłaszcza z Krakowa, jako miasta Jana Pawła II¹⁷³.

Kościół lokalne kontynuowały kult Matki Bożej również w ramach stowarzyszeń, m.in. w archidiecezji warszawskiej bazująca na maryjności Jana Pawła II Kościelna Służba Porządkowa Archidiecezji Warszawskiej „Totus Tuus”¹⁷⁴.

W innym kontekście, ważną rolę w rozwoju pobożności maryjnej spełniały bractwa i kółka różańcowe, mimo zakazu ze strony władz totalitarnych, obawiających się, że będą one kształtowały więzi społeczne uczestników¹⁷⁵. W miarę rozluźniania opresji ujawniały swoją obecność w sanktuariach i parafiach. Jedną z najbardziej znaczących wspólnot o zasięgu ogólnopolskim stała się Jasnogórska Rodzina Różańcowa, nawiązująca do tradycji Arcybractwa Różańcowego. Erygowana została 6 stycznia 1968 r., 5 sierpnia 1974 r. została zatwierdzona przez kard. Stefana Wyszyńskiego. W 1997 roku papież Jan Paweł II, podczas pielgrzymki na Jasną Górę, osobiście podpisał statut Jasnogórskiej Rodziny Różańcowej. Wpisy członków obejmują opasłe tomy – aktualnie liczą ponad 5 mln członków¹⁷⁶.

Na jej żywotność wskazuje fakt, że do codziennej modlitwy różańcowej poprzez włączenie do wspólnoty Jasnogórskiej Rodziny Różańcowej w 2011 r. zobowiązało się ponad 5500 osób. Do Krucjaty Różańcowej za Ojczyznę, zainicjowanej pod patronatem Jasnogórskiej Rodziny Różańcowej, wpisało się 62 tys. osób. Podjęte przez członków zobowią-

¹⁷² <http://szkaplerz.pl> [21.02.2012]

¹⁷³ S. TOMOŃ, *Kongres Maryjny*, <http://jasnagora.com.>; TENŻE, *Krakowski Kościół pielgrzymuje na Jasną Górę*, <http://jasnagora.com>

¹⁷⁴ <http://www.koscielna-sluzba-porzadkowa-archidiecezji-warszawskiej.pl> [21.02.2012]

¹⁷⁵ Z.S. JABŁOŃSKI, *Różaniec w życiu Kościoła w Polsce w XX wieku*, w: *Odkrywanie Różańca. Materiały z Sympozjum Mariologicznego, Kraków 24-25 kwietnia 2003 r.*, red. T. SIUDY, W. ŻYCIŃSKI, Częstochowa-Kraków 2003, 22 nn.

¹⁷⁶ J. TOMZIŃSKI, *Kronika Jasnej Góry roku 1997*, „Jasna Góra” 15(1997) nr 9, 25.

zania nie pozostają zapewne bez wpływu na poziom ich modlitwy w duchu odpowiedzialności za Kościół i naród¹⁷⁷.

Wydawany przez sanktuarium miesięcznik „Jasna Góra” zamieszcza od 1983 r., w kolejnych numerach, propozycje medytacji wprowadzających do rozważania tajemnic różańcowych, z uwzględnieniem przypadających w tym okresie sobót Królowej Polski i świąt maryjnych¹⁷⁸. Ważną pomoc w pogłębieniu medytacji tajemnic różańcowych spełnia miesięcznik „Różaniec” wznowiony w 1995 r. przez siostry loretańki¹⁷⁹.

Dla kształtowania współcześnie pobożności maryjnej, ważnym stał się List apostolski *Rosarium Virginis Mariae* o Różańcu, ogłoszony w 2002 r., w którym Jan Paweł II wezwał do kontemplowania Chrystusa z Maryją, a różaniec nazwał streszczeniem Ewangelii. Tajemnice różańcowe zostały dopełnione nową częścią: pięcioma tajemnicami światła. Wśród nich została zamieszczona tajemnica obecności Maryi w Kanie Galilejskiej. Niewątpliwie tą tajemnicą została wzbogacona refleksja nad obecnością Maryi w misterium Chrystusa, Kościoła i narodu. Papież wskazał na znaczącą rolę sanktuariów w dziele formowania wiernych.

Autograf Listu, oficjalnie został przekazany Jasnej Górze przez Nuncjaturę Apostolską w Polsce w imieniu Jana Pawła II. Stało się to asumptem do zorganizowania w sanktuarium ogólnopolskiego sympozjum: „Światło tajemnic różańcowych w nauczaniu Jana Pawła II” (16-17 I 2003). Ta refleksja naukowa zainicjowała organizowanie podobnych, m.in. sympozjum mariologiczne „Różaniec i kontemplacja”, które zostało zorganizowane przez Centrum Formacji Maryjnej „Salvatoris Mater” w Licheniu 15 III 2003 roku¹⁸⁰.

W sanktuariach wznoszono nowe stacje różańcowe, m.in. w Ludźmierzu, Leśniowie, Panewnikach, Mrzygłodzie¹⁸¹.

Stacje różańcowe wzniesione w sanktuarium jasnogórskim w latach 1989-1991, w pobliżu Domu Pielgrzyma, zdecydowano się przenieść na Plac Jasnogórski jako miejsce bardziej sprzyjające modlitwie pielgrzymów.

¹⁷⁷ <http://krucjatarozancowazaojczyzne.pl/>

¹⁷⁸ Przykładowo wymieńmy: K. MANIECKI, *Jasnogórski Apostolat Różańcowy*, „Jasna Góra” 26(2009) nr 1, 42-43.

¹⁷⁹ <http://www.rozaniec.eu/>

¹⁸⁰ *Różaniec i kontemplacja. Materiały z sympozjum mariologicznego zorganizowanego przez Centrum Formacji Maryjnej „Salvatoris Mater”, Licheń, 15 marca 2003 r.*, red. J. KUMALA, Licheń 2003.

¹⁸¹ *Światło tajemnic różańcowych w nauczaniu Jana Pawła II. Ogólnopolskie Sympozjum Mariologiczno-Maryjne Jasna Góra 16-17 stycznia 2003*, red. S.Z. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2003; *Różaniec w życiu Kościoła w Polsce w XX w.*, w: *Odkrywanie Różańca. Materiały z Sympozjum Mariologicznego Kraków 24-25 kwietnia 2003 r.*, red. T. SIUDY, W. ŻYCINSKI, Częstochowa-Kraków 2003, 21-56.

Na nowym miejscu poświęcenia tajemnic radosnych dokonał 7 października 2001 r., w Uroczystość Matki Bożej Różańcowej, metropolita częstochowski abp Stanisław Nowak, który w następnych latach poświęcił trzy pozostałe zespoły dalszych tajemnic różańcowych¹⁸².

Wobec ogłoszenia przez Jana Pawła II Roku Różańcowego 2002/2003 podjęto decyzję o wzniesieniu kolejnych stacji różańcowych. Z tej okazji Ojciec Święty skierował telegram, w którym czytamy: *poświęcone dziś nowe stacje różańcowe na obrzeżach Placu Jasnogórskiego, przedstawiające tajemnice światła. Są to misteria posłuszeństwa Syna Bożego zbawczej woli Ojca. Niech ich kontemplacja będzie dla wszystkich pielgrzymów prawdziwą szkołą odczytania woli Bożej i wiernego współdziałania z Chrystusem w budowaniu Królestwa Niebieskiego*¹⁸³.

Z okazji poświęcenia kolejnych stacji różańcowych 3 maja 2004 r. Jan Paweł II napisał: *Cieszę się, że w jasnogórskim sanktuarium wielkiej nadziei, na Placu przed szczytem, o tej drodze do świętości będą przypominać różańcowe tajemnice, również te z części bolesnej, dziś poświęcone. Jestem przekonany, że kontemplacja Oblicza Chrystusa wraz z Maryją sprawi, że będziemy odważnie i wytrwale podążać Jego śladami*¹⁸⁴.

Tajemnice chwalebne zostały poświęcone 3 maja 2005 r., w uroczystość Królowej Polski. Jasna Góra od strony wschodniej została opasana wszystkimi tajemnicami różańcowymi¹⁸⁵. Niektóre pielgrzymki przy tych monumentach celebrują wspólnie rozważania różańcowe¹⁸⁶.

Z modlitwą różańcową Jan Paweł II wiązał nadzieję na jej rolę w procesie recepcji mariologii Soboru Watykańskiego II. Staje się ona *jakby modlitewnym komentarzem do ostatniego rozdziału konstytucji Vaticanum II*

¹⁸² S. TOMOŃ, *Stacje Różańcowe na nowo*, <http://www.jasnagora.com/wydarzenieDuzze.php?ID=2097> [16.02.2014]

¹⁸³ JAN PAWEŁ II, Do generała Zakonu Paulinów O. Izydora Matuszewskiego, telegram z 25 sierpnia 2003 r., Archiwum Sekretariatu Kurii Generalnej Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, bez sygn.

¹⁸⁴ TENZE, Do generała Zakonu Paulinów O. Izydora Matuszewskiego, List z 3 maja 2004 r., Archiwum Sekretariatu Kurii Generalnej Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, bez sygn.

¹⁸⁵ Fundatorami byli: Warszawska Pielgrzymka Piesza; Duszpasterstwo Krajowe Wodociągów, Kanalizacji, Gospodarki Komunalnej oraz Ochrony Środowiska; Jasnogórska Rodzina Różańcowa; Krucjata Różańca Rodzinnego w Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej na Krzeptówkach w Zakopanem; przedstawiciele Polonii Amerykańskiej z Alfredą Marthą von Höfer; Rodzina Radia „Maryja”; Franciszkański Zakon Świeckich; Polska Prowincja Księży Werbistów; Maria i Tadeusz Bugajowie z Częstochowy; rodzina Corneliusa Gruppy, „Stoelzle” Częstochowa S.A.; Jasnogórska Rodzina Różańcowa; redakcja i czytelnicy Tygodnika Katolickiego „Niedziela”; Towarzystwo Chrystusowe i polscy emigranci; Janina i Janusz Langiewiczowie z córką Agnieszką z USA; Federacja Zgromadzeń Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej; Błażej i Joanna Szczerbaniewicz z dziećmi.

¹⁸⁶ BPJG, *Droga różańcowa*, <http://www.jasnagora.com>

*Lumen gentium mówiącego o przedziwnej obecności Bogarodzicy w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*¹⁸⁷.

W okresie poprzedzającym upadek komunizmu sytuacja społeczno-polityczna była naznaczona narzucaną laicyzacją i katechizacja obejmująca w szkołach średnich ok. 1/3 uczniów, ujawniała w nowej sytuacji zapotrzebowanie na organizowanie ośrodków formacji młodzieży w perspektywie kształtowania powołania do kapłaństwa i życia zakonnego. Pierwszy ośrodek powstał na Jasnej Górze z inicjatywy Komisji Episkopatu ds. Misji. Początek jego istnienia to rok 1972¹⁸⁸. Już w 1973 roku powstała filia tego ośrodka w Niepokalanowie¹⁸⁹. Z czasem utworzono przy innych sanktuariach ośrodki powołań, które korzystały z doświadczeń jasnogórskiego ośrodka, równocześnie niektóre zgromadzenia organizowały podobne (zmartwychwstańcy, pallotyni, kanonicy). Księża salwatoriowie utworzyli ośrodek powołań w Kalwarii Zebrzydowskiej. W ramach formacji powołaniowej młodzieży upowszechniały się przy sanktuariach tzw. rekolekcje powołaniowe organizowane najczęściej przez zgromadzenia zakonne, zarówno męskie, jak i żeńskie.

W dopełnianiu ewangelizacji związanej ze sprawowaniem sakramentów świętych w jasnogórskim sanktuarium znaczące miejsce zajmują: Poradnia Życia Rodzinnego – jedna z pierwszych otwartych w Polsce (w 1964 r.); Psychologiczno-Religijna Poradnia dla Młodzieży, Jasnogórski Telefon Zaufania uruchomiony 25 III 1994 r. Codziennie bezinteresownie posługują w nim kapłani i świeccy: teologowie, psychologowie i pedagodzy.

W 1987 roku przy kościele ojców paulinów w Warszawie duszpaństwo pielgrzymkowe zainicjowało ruch krzewienia adopcji duchowej dziecka poczętego. Inicjatorzy tego ruchu myśl przewodnią czerpią z „polskiej karty praw człowieka”, jak określił Jan Paweł II Jasnogórskie Słuby Narodu¹⁹⁰. Tę inicjatywę rozwinęła Jasna Góra. W marcu 1995 roku

¹⁸⁷ RVM 2.

¹⁸⁸ Pierwzymi opiekunami byli: s. Elżbieta Okulicz, urszulanka, ks. Bernard Weideman, salezjanin, a z ramienia Jasnej Góry o. Hadrian Lizińczyk, paulin. Informacja uzyskana od s. Elżbiety Okulicz 12 IV 2012.

¹⁸⁹ W 1973 r. powstała filia Ośrodka w Niepokalanowie, nad którą sprawują opiekę franciszkanie konwentualni. J. DUCHNIEWSKI, *Jasna Góra – Jasnogórski Ośrodek Powołań*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 1096.

¹⁹⁰ *Święta Boża Rodzicielko i Matko Dobrej Rady. Przyrzekamy Ci z oczyma utkwionymi w żłóbek betlejemski, że odtąd staniemy na straży budzącego się życia. Walczyć będziemy w obronie każdego dziecięcia i każdej kołyski równie mężnie, jak nasi ojcowie walczyli o byt i wolność narodu, placąc obficie krwią własną. Gotowi jesteśmy raczej śmierć ponieść, aniżeli śmierć zadać bezbronnym. Dar życia uważać będziemy za największą łaskę Ojca wszelakiego życia i za najcenniejszy skarb Narodu.* Cyt. za: S. MATECKI, *Młodzi pielgrzymi w zmaganiach o życie*, „Jasna Góra” 9(1991) nr 12, 46-50.

utworzono w sanktuarium Ogólnopolskie Centrum Adopcji Duchowej Dziecka Poczętego¹⁹¹.

W Roku Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa 2000 powołano Jasnogórskie Centrum Modlitwy Zawierzenia, podejmując realizację tej, potwierdzonej przez Jana Pawła II, formy kultu maryjnego uznanego w pewnym stopniu za specyfikę polskiej drogi maryjnej. Jest ona praktykowana przez większość pielgrzymek stanowo-zawodowych, jak również przez pielgrzymki młodzieży akademickiej. Także indywidualnie niektórzy pielgrzymi wpisują się do ksiąg zawierzenia¹⁹².

W zmaganiu o trzeźwość narodu, wobec zjawiska narastania alkoholizmu, w sanktuarium prowadzona jest księga wpisów osób zobowiązujących się do trzeźwości. Ponadto, klasztor jasnogórski udostępnił w dniu 30 sierpnia 2003 r. pomieszczenia dla Punktu Konsultacyjno-Informacyjnego w dziedzinie uzależnień. Celem działalności punktu jest informowanie o możliwościach leczenia¹⁹³.

Powstałe na Jasnej Górze ośrodki zróżnicowanych form duszpasterstwa specjalistycznego stały się z czasem wzorcowymi dla innych, m.in. dla Niepokalanowa i Lichenia, gdzie podobne posługi zorganizowano w późnych latach 90. Z czasem także w innych sanktuariach powstały tego rodzaju ośrodki.

10. Wizualna ewangelizacja

Wszystko, co składa się na architekturę sanktuarium, stanowi dopełnienie interpretacyjne misterium obecności Maryi wyrażonej przez Jej Wizerunek. Funkcję szczególną w tym względzie spełniają liczne i różnorodne wota – znaki łaski, znaki dialogu z Bogarodzicą, niosące jakby żywe orędzie wzywające pielgrzymów do świętości i życia według Ewangelii. Ich liczba zwiększa się z każdym rokiem. Większość sanktuariów nie dysponuje możliwością ich eksponowania poprzez organizowanie wystaw. I tym razem naszą uwagę skoncentrujemy na sanktuarium jasnogórskim¹⁹⁴.

¹⁹¹ Pierwszym opiekunem Ruchu był o. Ignacy Rękawek OSPPE, aktualnie jest nim o. S. Jarosz OSPPE, „Kronika Klasztoru Jasnogórskiego” 15.05.1993 – 31.12.1997, AJG 4286, 75.

¹⁹² *Z błogosławionym Janem Pawłem II zawierzamy Maryi. Antologia zawierzeń Jasnogórskiej Matce Kościoła...*

¹⁹³ Punkt mieści się przy Jasnej Górze, na parterze Domu Pątnika przy ul. o. Kordeckiego 2. Koordynatorem jest o. Ryszard Bortkiewicz OSPPE. R.M. ŁUKASZUK, *Punkt uzależnienia*, <http://www.jasnagora.com/wydarzenie.php?ID=1041>

¹⁹⁴ W 1983 r. złożono 1962 wota, a w 1987 – 2140 wot. Do 1988 roku skatalogowano ponad 50 tys. różnych wotów; por. J. TOMZIŃSKI, *Jasnogórski Rok Jubileuszowy w statystyce*, „Jasna Góra” 1(1983) nr 1, 3; TENŻE, *Kronika Jasnogórska rok 1987*, „Jasna Góra” 6(1988) nr 3, 64; R.J. ABRAMEK, *Dotykając tajemnicy Jasnogórskiego Sanktuarium*, „Jasna Góra” 6(1988) nr 7, 16.

Wota posiadają tutaj stałą ekspozycję, tzw. „Skarbiec”. W interesującym nas okresie dokonano otwarcia innych stałych ekspozycji: w 1969 – Arsenalu twierdzy jasnogórskiej, z wotywnymi militariami i biżuterią patriotyczną; w 1982 r. – Muzeum 600-lecia gromadzące setki różnych wotów. Z okazji II Ogólnopolskiego Kongresu Eucharystycznego zrealizowano w 1987 r. wystawę „Wota Jasnogórskiego Wieczernika”¹⁹⁵. W latach 90., po upadku komunizmu, zorganizowano ekspozycję zawierającą dokumentację zmagania polskiego społeczeństwa o wolność, które zaowocowały powstaniem ruchu „Solidarność”, także w okresie jego zwalczania przez ówczesny reżim¹⁹⁶.

Jedną z funkcji ewangelizacji podejmowanej w sanktuarium to budowanie Kościoła, które zmierza do kształtowania świadomości ekklezjalnej. W tej dziedzinie należy odnotować znaczącą rolę ekspozycji okolicznościowych poświęconych wydarzeniom z życia Kościoła w Polsce i z życia Jasnej Góry. Wymieńmy ważniejsze. Wystawa Milenijna (1967-1973) – ukazywała dzieje chrześcijaństwa na ziemiach polskich. Wystawa poświęcona o. Augustynowi Kordeckiemu (1973-1974) z okazji 300-lecia śmierci – prezentowała bohatera narodowego w jego zmaganiach w obronie wolności Królestwa i Kościoła katolickiego w Polsce, a w rzeczywistości wolności sumienia zagrożonej przez protestanckiego króla Karola Gustawa. Od 1981 roku organizowano coroczne wystawy poplenerowe, związane z obecnością Matki Bożej Jasnogórskiej w życiu Kościoła i narodu. Poprzez inspirowanie artystów do twórczości w zakresie tego tematu, ujawniała się ewidentnie kulturotwórcza rola Jasnej Góry¹⁹⁷.

Wobec narzuconej ustawy z 1956 r., zezwalającej na aborcję dziecka poczętego z tzw. przyczyn społecznych, przy równoczesnej propagandzie na rzecz liberalizmu w tym względzie, znaczącą rolę pełniła ekspozycja w Sali Rycerskiej i w górnej części Kaplicy Cudownego Obrazu,

¹⁹⁵ Uroczystego otwarcia Muzeum 600-lecia dokonał 3.07.1982 r. bp S. Bareła z udziałem autora scenariusza i ekspozycji M. Rostworowskiego oraz przedstawicieli twórców kultury. M. KRÓLIK, *Kalendarz wydarzeń jasnogórskich*, „Jasna Góra” 4(1986) nr 7, 53.; Por. A. CZERWIŃSKI – W. BIGOSZEWSKA, *Arsenal Twierdzy Jasnogórskiej*, „Jasna Góra” I(1982) 3 nn.; *Wystawa związana z II Ogólnopolskim Kongresem Eucharystycznym. Kronika klasztoru jasnogórskiego (1963-1982)*, AJG rkps, 216; J. GOŁONKA, *Wota – znaki Jasnogórskiego Wieczernika*, „Jasna Góra” 5(1987) nr 4, 44.

¹⁹⁶ Znajduje się ona w bastionie św. Rocha i sali Augustyna Kordeckiego.

¹⁹⁷ Pierwszy Plener Malarski pod hasłem „Artyści – malarze w hołdzie Jasnogórskiej Matce na 600-lecie Jej obecności” otwarto 23 IX 81. Otwarcie poplenerowej wystawy prac 196 artystów o tematyce jasnogórskiej dokonane 4 XII 82., „Kronika klasztoru jasnogórskiego (1963-1988)”, AJG (rkps), 15 nn.

tw. Przybudówce, fotogramów ukazujących życie człowieka w okresie prenatalnym¹⁹⁸.

Współcześnie wymowne wydarzenie ewangelizacyjne stanowi Droga Krzyżowa wykonana przez Jerzego Dudę-Gracza, obrazująca mękę Chrystusa Pana, wpisaną, m.in. poprzez elementy jasnogórskie, w dzieje zbawienia dokonującego się na przestrzeni wieków w życiu narodu polskiego. Otwarta została 8 września 2001 roku w Przybudówce¹⁹⁹.

Do 2005 roku zorganizowano 28 ekspozycji ukazujących w różnych okresach i formach obecność Matki Bożej Jasnogórskiej w kulturze polskiej i krajach Europy Wschodniej²⁰⁰.

W wielu sanktuariach poprzez ekspozycje, najczęściej w rozbudowanych gablotach, zamieszczano informacje o dziejach sanktuarium i czczonego wizerunku, a także o niektórych pielgrzymkach. Stosunkowo bogate ekspozycje, skoncentrowane przede wszystkim na dziejach sanktuarium, posiadają m.in.: Kalwaria Zebrzydowska, Licheń, Leżajsk, Tuchów. Większość sanktuariów dysponuje publikowanymi informatorami, które zawierają również porządek godzin sprawowanej liturgii i nabożeństw.

11. Wydawnictwa – ewangelizacja medialna

Po upadku komunizmu Kościół uzyskał większy zakres wolności. Zniesiona została w 1990 r. kontrola publikacji (cenzura). Sanktuaria mogą w dowolnym niemal zakresie i nieograniczonym nakładzie wydawać informatory, nie tylko z porządkiem nabożeństw, ale również ze skrótową prezentacją głównych budowli sanktuaryjnych, z szerszym omówieniem przedmiotów kultu – wizerunku, figury Najświętszej Maryi Panny, a tym samym przybliżeniem specyfiki – właściwego charyzmatu sanktuarium.

Z upływem lat ukazywały się obszerniejsze opracowania sanktuariów w formie książkowej i albumowej. Prym wiodły sanktuaria z tradycjami wydawniczymi sięgającymi okresu międzywojennego, dysponujące doświadczeniem w tym względzie. Czołowe miejsce zajął Niepoką-

¹⁹⁸ Por. A.Z., *Pielgrzymka na otwarcie Roku krucjaty modlitwy w obronie poczętych dzieci*, „Jasna Góra” 9(1981) nr 3, 24 nn.; Z.S. JABŁOŃSKI, *Jasna Góra na przełomie epok 1978-1989*, w: *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 4: *Dzieje miasta i klasztoru po 1945 roku*, red. K. KERSTEN, Częstochowa 2007, 434-435.

¹⁹⁹ J. DUDA-GRACZ, *Kalendarium Golgoty Jasnogórskiej*, Częstochowa-Jasna Góra 2001.

²⁰⁰ Z.S. JABŁOŃSKI, *Stąd stawaliśmy się wolni. Świętowanie niepodległości i zagospodarowywanie wolności z udziałem Jasnej Góry*, Jasna Góra-Częstochowa 2009, 117-118.

lanów z miesięcznikiem „Rycerz Niepokalanej”, ale także z naukowymi publikacjami.

Wydawnictwo i Drukarnia Ojców Franciszkanów w Niepokalanowie proponuje pozycje książkowe z tematyki: św. Maksymilian i jego dziedzictwo, Niepokalanów, Rycerstwo Niepokalanej, mariologia, franciszkanizm, chrześcijańska droga życia, modlitewniki, nowenny i pomoce duszpasterkie, literatura dla dzieci, poezje, albumy. Autorem i redaktorem wielu z nich jest wybitny mariolog o. prof. Celestyn Napiórkowski²⁰¹.

Radio Niepokalanów, założone w 1938 r. przez św. o. Maksymiliana Kolbe, wznowiło swoją aktywność w 1995 r. W 2012 roku podjęło współpracę z Radiem Jasna Góra²⁰². Od 1985 Niepokalanów jest miejscem spotkań osób zajmujących się mediami audiowizualnymi, w ramach międzynarodowych festiwali katolickich filmów i multimediów. Niektóre z nich podejmują tematykę maryjną. W 2005 roku odbył się dwudziesty taki festiwal, nagradzający dzieła służące promowaniu wartości chrześcijańskich²⁰³.

Sanktuarium jasnogórskie, ograniczane przez cenzurę w zakresie wydawnictw, dopiero w latach 80. mogło w szerszym stopniu podjąć się działalności wydawniczej.

Rocznik naukowy „Studia Claromontana”, koncentrujący się na podstawowych przejawach kultury maryjnej: historii kultu Najświętszej Maryi Panny, teologii, historii sztuki, muzykologii, wydawany jest od 1982 roku pod redakcją paulina o. Janusza Zbudniewka. Od 1983 roku publikowany jest miesięcznik „Jasna Góra”, który adresowany jest do szerszego grona czytelników, na swoich łamach zamieszcza także ważniejsze wypowiedzi maryjne papieży. W latach 90. zainicjowano na Jasnej Górze wydawnictwo paulińskie „Paulinianum”²⁰⁴.

Jasnogórskie sanktuarium, 25 marca 1995 r., rozpoczęło nadawanie własnego programu przez Radio Jasna Góra o zasięgu lokalnym (w promieniu ok. 100 km). Obok codziennej modlitwy Anioł Pański, Godzinek o Najświętszej Maryi Pannie, przekazuje modlitwę różańcową z Kaplicy Cudownego Obrazu. Transmituje również celebracje z Bazyliki i z centralnych Mszy św. sprawowanych na Szczycie jasnogórskim, w których uczestniczą tysiące wiernych. W 1996 roku nawiązano stałą współpracę z Radiem Maryja z Torunia, o zasięgu niemal na cały okręg ziemi²⁰⁵.

²⁰¹ <http://wydawnictwo.niepokalanow.pl> [20.03.2012]

²⁰² <http://www.radioniepokalanow.pl/o-nas/wydarzenia/73-radio-niepokalanow-ma-70-lat.html>

²⁰³ <http://www.festiwalniepokalanow.pl>

²⁰⁴ <http://www.jasnagora.com/studia.php>; <http://www.miesiecznik.jasnagora.pl>; <http://www.jasnagora.com/paulinianum.php> [18.01.2013]

²⁰⁵ Dyrektorem Radia Jasna Góra od początku jest o. Roman Majewski OSPPE. „Kronika Klasztoru Jasnogórskiego” 15.05.1993 – 31.12.1997, AJG 4286, 73; R. MAJEWSKI, *Kronika jasnogórska roku 1992*, „Jasna Góra” 10(1992) nr 8, 55.

Nowy etap modlitewnej łączności medialnej wiernych z Jasną Górą rozpoczął się 12 maja 2003 r. – od tego dnia modlitwę Apelu Jasnogórskiego, której jeden z elementów stanowi rozważanie tajemnicy różańcowej, transmituje codziennie Telewizja Trwam²⁰⁶. Modlitwa Apelu podejmowana bywa, niekiedy zmodyfikowana okolicznościowo, przez niektóre sanktuaria. Na przykład w Licheniu w sezonie letnim²⁰⁷.

Sanktuarium w Licheniu wykazuje nieporównywalne z innymi inicjatywy wydawnicze. Pod redakcją ks. dr. Janusza Kumali publikowane są: od 1999 roku kwartalnik mariologiczny „Salvatoris Mater” – pismo naukowe poświęcone kultowi Matki Bożej; dwumiesięcznik „Zeszyty Maryjne” zajmujące się duchowością i formacją maryjną. Ponadto Licheń wydaje dla sanktuarium maryjnego w Stoczku Warmińskim kwartalnik „Matka Pokoju”, poświęcony wychowaniu do pokoju²⁰⁸.

Z ważniejszych książek naukowych i popularnych z zakresu mariologii i pobożności maryjnej wydawanych w Licheniu na uwagę zasługują: „Maryja Wychowawczyni w Kościele domowym”, „Uczennica Chrystusa. Maryjna droga chrześcijanina”, „Orędzie Matki Bożej Licheńskiej”, „Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej. Dar i przesłanie”, „Maryja znakiem nadziei i pociechy”, „Obraz szczęścia rodzinnego”, „Tajemnica Bożego miłosierdzia w charyzmacie mariańskim”, „Różaniec i kontemplacja”, „Niepokalana – dar i inspiracja”, „Powołanie i misja”, „Wychowywać do pokoju”, „Recepcja *Marialis cultus* w Polsce”²⁰⁹.

W roku 1971 w sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej ojcowie bernardyni powołali do istnienia Wydawnictwo Calvarianum. Głównym jego zadaniem jest zaopatrywanie pielgrzymów w publikacje ukazujące historię sanktuarium, zagadnienia religijne i materiały pomocnicze do rozważań drózkowych. Wydawnictwo preferuje tematykę franciszkańską i papieską, szczególnie związaną z osobą Jana Pawła II. Do 2010 roku ukazało się w ramach działalności wydawnictwa ok. 300 pozycji książkowych w pięciu grupach tematycznych: modlitewniki i śpiewniki, opracowania o Kalwarii Zebrzydowskiej, materiały homiletyczne, wydawnictwa albumowe i książki o różnej tematyce (poezja, literatura dziecięca, biogra-

²⁰⁶ *Więcej fonii, więcej wizji*, „Gazeta Wyborcza” (16 XII 1994) nr 292, 3; S.Z. JABLONSKI, *W godzinie Apelu na przelomie pontyfikatów*, Jasna Góra-Częstochowa 2006, 15; Program „Radia Maryja” drukował dziennik „Słowo. Dziennik katolicki”.

²⁰⁷ Apel Maryjny, http://www.lichen.pl/pl/54/apel_maryjny [16.01.2013]

²⁰⁸ O nas: <http://www.salvatoris-mater.home.pl>; http://www.lichen.pl/pl/179/o_nas [20.12.2012]

²⁰⁹ Nasze publikacje: <http://www.salvatorismater.home.pl/ksiegarnia/>; http://www.lichen.pl/pl/205/nasze_publicacje; <http://catholicus.pl/wyd-salvatoris-mater-m-99.html> [20.12.2012]

fie, historia sztuki, ascetyka, filozofia, dogmatyka). Wydawnictwo Calvarianum wytwarza również materiały audiowizualne: kasety wideo, płyty DVD i CD²¹⁰.

Od 1993 roku bernardyni kalwaryjscy wydają rocznik „Przegląd Kalwaryjski” adresowany do szerokiego grona czytelników. Na jego łamach propagowane są wartości, które krzewi sanktuarium oraz idee i postawy franciszkańskie, a także pielgrzymki. Po zamknięciu w 1998 roku czasopisma „Znad Cedronu” powołano pismo: „Pielgrzym Kalwaryjski” – kwartalnik założony przez o. Błażeja Budnika. Czasopismo pozwala poznać historię i duchowość sanktuarium; promuje duchowość pasyjną, maryjną i franciszkańską, przybliża nauczanie Jana Pawła II, ukazuje tradycję, historię i terażniejszość Kalwarii oraz funkcjonowanie sanktuarium²¹¹.

Niektóre sanktuaria o mniejszym zasięgu oddziaływania zdecydowały się również na wydawanie własnych periodyków poświęconych kultowi maryjnemu, nie tylko propagowanemu w ośrodku. Przykładowo wymienimy sanktuarium Matki Bożej Różańcowej w Bochni, gdzie czczona jest Matka Boża w kopii Jasnogórskiego Wizerunku, istniejące przy kolegiacie św. Mikołaja. Od 1994 roku wydaje miesięcznik „Zwiastun Maryi”, a od 2003 organizuje sympozja mariologiczne²¹².

Znaczące miejsce w recepcji mariologii Soboru Watykańskiego II spełniają modlitewniki wyrażające specyfikę pobożności maryjnej poszczególnych sanktuariów, wydawane w dużych nakładach. Obok materiałów ogólnych dotyczących formacji maryjnej, zawierają także działy modlitw – właściwych dla danego ośrodka. Przykładowo „Modlitewnik Jasnogórski” został wydany z różnymi uzupełnieniami po raz piąty w 2005 r. Obok niektórych modlitw-wypowiedzi Jana Pawła II pokazną część stanowią akty zawierzenia oraz zbiór pieśni jasnogórskich i innych²¹³.

Specyficzną rolę w propagowaniu informacji o sanktuariach i w kształtowaniu kultury spełniają w ostatnich latach media audiowizualne – audycje radiowe, płyty z muzyką religijną, a także filmy. Coraz większe znaczenie ma Internet, w którym większość sanktuariów ma własne strony i nieograniczone możliwości prezentowania informacji we wszystkich możliwych formach przekazu.

²¹⁰ L. HRYNIEWSKI, *Duszpasterstwo w sanktuarium pasyjno-maryjnym w Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1989-2005. Studium teologiczno-pastoralne*, Calvarianum 2010, 194-195, 198-204.

²¹¹ TAMŻE, 196-197.

²¹² Miesięcznik Bazyliki Mniejszej św. Mikołaja w Bochni i Sanktuarium Matki Bożej Bocheńskiej „Zwiastun Maryi”. Zarys historii, <http://www.mikolaj.bochnia.iap.pl/index.php?id=143> [20.12.2012]

²¹³ *Modlitewnik Jasnogórski. Wielbi dusza moja Pana*, opr. K. KUNZ, Jasna Góra-Częstochowa 2012.

Nie dysponujemy informacjami o nakładzie wspomnianych książek, jednak z racji ich wydawania można przypuszczać, że stanowią one pomoc dla duszpasterzy i wywierają zapewne wpływ na kształtowanie pobożności maryjnej, a ogólnie mówiąc, kultury maryjnej.

Nie sposób ustalić, w jakim zakresie wspomniane inicjatywy medialne sanktuariów, gromadzących ponadmilionowe rzesze pielgrzymów, służą promowaniu mariologii Soboru Watykańskiego II, jednak nie wolno ich nie docenić, zwłaszcza że angażuje się w nich współczesnych wybitnych teologów maryjnych, często nawiązujących do nauczania Jana Pawła II o Maryi w tajemnicy Chrystusa i Kościoła. Zauważmy także, że niektóre z sanktuariów maryjnych odwiedził on osobiście podczas pielgrzymek do Ojczyzny, a wiele innych wizerunków łaskami słynących, cieszących się nabożeństwem wiernych, sprowadzano do miejsc uroczystych celebracji papieskich²¹⁴.

Recepcja nauczania Soboru Watykańskiego II w pięćdziesięcioleciu 1965-2005 miała zróżnicowane formy – natężenie. W kontekście aprobaty dla wielu dokonujących się przemian nie ukrywano potrzeby ciągłego pogłębiania maryjnego kultu. Trzeba podkreślić, że recepcja to przede wszystkim trwający proces uzależniony w dużym stopniu od refleksji teologiczno-pastoralnej, jak również zainteresowania wiernych.

Specyficzną okazję dla recepcji nauczania Soboru Watykańskiego II i nauczania Kościoła w Polsce stanowił II Polski Synod Plenarny (1991-1999). Z jednej strony dokonywano niejako bilansu polskiej pobożności maryjnej, a z drugiej wskazywano na niezbędność jej pogłębienia²¹⁵.

Odrębny problem badawczy stanowią synody diecezjalne, które w pewnym stopniu akomodowały współczesne nauczanie Kościoła, także w kontekście specyfiki maryjności Kościołów lokalnych²¹⁶.

Środowiskami recepcji nauczania Soboru Watykańskiego II o Maryi stawały się również pielgrzymki związane z sanktuariami, szczególnie kilkudniowe piesze. W kontekście dokumentów wydanych przez dykasterie rzymskie, w związku z obchodzeniem Roku Maryjnego 1987/88 mia-

²¹⁴ Między innymi obrazy: z Lubaczowa, Brdowa, Stoczka Warmińskiego, Zielenic na Jasnej Górze 19 czerwca 1983 roku. *Królestwo krzyża i odkupienia*, w: *Jasnogórska Bogarodzica w wypowiedziach błogosławionego Jana Pawła II*, wyd. drugie uzupełnione, t. 1, red. Z.S. JABŁOŃSKI, Jasna Góra-Częstochowa 2011, 150.

²¹⁵ Por. *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Pallotinum, Poznań 2001, 263-279; J. KRÓLIKOWSKI, *Służyć i trwać z Maryją*, w: *W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, red. W. LECHOWICZ, Tarnów 2002, 220-229.

²¹⁶ Por. M. KASZOWSKI, *Kult Maryi według I Synodu Diecezji Katowickiej*, w: *Matka Boża w ludzie Bożym*, red. J. GÓRECKI, Katowice 2005, 251-268. Synod odbył się w latach 1972-1975.

ło miejsce pogłębianie przeżycia pielgrzymki nie tylko do Maryi, ale również z Maryją jako przewodzącą w wierze Kościołowi i będącą wzorem dla pątnika²¹⁷.

Temat recepcji kultu maryjnego w duchu nauczania Soboru Watykańskiego II wymaga także odrębnego studium nad wkładem Jana Pawła II jako pasterza Kościoła powszechnego, a także jako dziewięciokrotnego pielgrzyma do Polski. Recepcji nauki Kościoła o Maryi sprzyjały katechezy maryjne wygłoszone przez Jana Pawła II w Rzymie od 6 VI 1995 do 12 listopada 1997 roku²¹⁸.

Obchody Wielkiego Jubileuszu Chrześcijaństwa stanowiły specyficzną okazję do wskazania obecności Maryi w świętowaniu tego wydarzenia. Jan Paweł II poprzez komunikowanie wartości duchowych i kulturowych, zawartych w treściach uniwersalnych kultu maryjnego w Polsce, stworzył go i pogłębiał.

Maryjność jasnogórska, którą kształtował i propagował w duchu Soboru Watykańskiego II bł. Jan Paweł II, znalazła potwierdzenie w wypowiedzi Benedykta XVI podczas pielgrzymki na Jasnej Górze 26 maja 2006 roku, a jeszcze bardziej w homilii beatyfikacyjnej, ze szczególnym wskazaniem zawołania: „Totus Tuus” jako syntezy maryjności Błogosławionego²¹⁹.

Artykuł zawiera zaledwie zarys recepcji nauki mariologicznej Soboru Watykańskiego II. Wiodącą rolę w tym względzie spełniał przez długie lata Episkopat Polski na czele z prymasem kard. Wyszyńskim, a później Janem Pawłem II. Równocześnie należy zauważyć wpływ polskiej pobożności maryjnej na mariologię Jana Pawła II, czego nie negował. Dał temu wyraz w encyklice *Redemptoris Mater*, która zawiera oryginalną kategorię, jaką jest doświadczenie historyczne osób i wspólnot religijnych. Jak zaznaczył w tekście maryjnego dokumentu: *duchowość maryjna odnajduje swoje bogate źródło w doświadczeniu historycznym osób i różnych wspólnot chrześcijańskich żyjących pomiędzy różnymi narodami*²²⁰.

²¹⁷ Z.S. JABŁOŃSKI, *Pielgrzymowanie z Maryją*, „Ateneum Kapłańskie” 80(1988) z. 1, 65-76.

²¹⁸ JAN PAWEŁ II, *Katechezy maryjne*, Częstochowa 1998.

²¹⁹ Cyt za. BENEDYKT XVI, *Błogosławiony jesteś Janie Pawle II, ponieważ uwierzyłeś*, w: *W blasku błogosławionego Jana Pawła II...*, 13.

²²⁰ RM 48. B. KOCHANIEWICZ, *Źródła mariologii Jana Pawła II na podstawie encykliki Redemptoris Mater*, w: *Mariologia Jana Pawła II. Problem interpretacji i sposób recepcji*, red. K. KLAUZA, K. PEK, Lublin 2007, 64.

Mariologia papieża Polaka ulegała pewnej ewolucji, m.in. ujawniło się to w odczytywaniu treści formuły „Totus Tuus” w kontekście rozwijania wyobraźni miłosierdzia²²¹.

O. dr hab. Zachariasz S. Jabłoński OSPPE

ul. Kordeckiego 2
PL - 42-225 Częstochowa

e-mail: szczepan_jablonski@poczta.onet.pl

La recezione dell'insegnamento mariologico del Concilio Vaticano II nei santuari polacchi

(Riassunto)

In Polonia ci sono oltre 500 santuari mariani. La pastorale nei santuari ha grande importanza per sviluppo della devozione mariana. L'autore cerca di mettere in luce la recezione della mariologia conciliare nella pratica della vita dei santuari.

L'articolo è stato strutturato in questo modo: 1) La commissione mariana dell'Episcopato Polacco e l'Associazione Mariologica Polacca (ispirazione per il pastorale dei santuari); 2) La formazione dei rettori dei santuari; 3) I pellegrinaggi mariani e le celebrazioni dell'incoronazione degli immagini mariani; 4) Congressi Mariologici; 5) Il santuario di Jasna Gora e il Concilio Vaticano II; 6) La liturgia dopo il Concilio Vaticano II come il vertice dell'evangelizzazione; 7) La proclamazione della parola di Dio nel contesto della mariologia conciliare; 8) Le forme del culto mariano; 9) Le associazioni nei santuari; 10) L'evangelizzazione visuale; 11) L'apostolato dei mass media.

²²¹ J. MORICOVÁ, *Totus Tuus odnowione*, w: TAMŽE, 163 nn.